
ПОЛВОН ОРИ¹

Элда мени Чори полвон дейишади. Ёш-яланглар отимни ҳам унутган. Бири “Полвон ака”, бири “Полвон бобо” дейди. Бунинг боиси бор. Эсимни танибманки, кураш майдонидаман. Яқин-яқингача курашиб юрдим. Курагим ерга текканини эс-лолмайман, кўпинча ғолиб бўлиб қайтганман. Тағин, ёлғон гапираяпти, деб ўйламанглар. Шу ёшда ёлғон айтишни бизга ким қўйибди?! Оппоқ соқолни селкиллайтиб қўйиб олганмиз, ҳеч бўлмаса, шу соқол ҳурмати ёлғон гапирмасам керак.

Хуллас, курашиб юрадиган кезларим зўр даврлар экан-да. Э, у дамларни, у давраларни эсласам, юрагим ҳапри-қиб-ҳаприқиб кетади. Ўша дамларни соғинаман, ўша кез-ларга қайтгим, майдонга тушиб, қарсиллаб-қарсиллаб ку-рашгим келади. Лекин биладан, энди бунинг иложи йўқ. Бари ортда қолди. Ҳозир эса майдондан, курашдан узоқла-шиб кетмаслик учун баковуллик қилиб юрибман. Ўзимни шу билан овутмасам, бошқа эрмагим қолмади...

... Бир йили тирамада Кофрунда катта кураш бўлди, ку-рашмисан кураш ўзиям. Даврада баковул эдим. Кураш охир-ларида Музаффар полвон номига тобоқ² қўйилганлигини баралла эълон қилдим. Ўша пайтларда Ўзбекистон, Туркма-нистон, Тожикистонда унинг олдига тушадиган, унга тенг келадиган полвон йўқ эди, десам янглиш бўлмайди. Фақат кейинги пайтларда унинг соғлиғи курашни кўтармай қол-ганди. Шу боис тобоқ полвон ҳурмати учун номига эълон

¹ Мазкур қисса ўтган асрнинг 80-йилларида тўй-курашларга ки-риб, ўзбек элининг орини кўтарган полвон Худойберди Муҳаммади-ев ҳаётида бўлган айрим воқеалар асосида талқин этилади.

² Тобоқ — кураш мусобақаларида энг катта полвон номига қўйила-диган соврин.

қилинар, кураш охирида соврин унга бериларди. Эл зўрни ана шундай алқайди. Эл ўлмасин, эл зўрни қандай ардоқлашни, қандай ҳурмат қилишни билади! Бу гал ҳам шундай бўлиши керак. Мен, одатимиз ўлмасин учун баланд овозда жар солдим: — Музаффар полвон номига ҳўкиз қўйилган. Талабгор борми?! Талабгор бўлса, мана, майдонга чиқсин!..

Шуни айтиб туриб, турли полвонлар савлат тўкиб ўтирган томонга қараб қўйдим. У ерда жимжитлик.

— Музаффар полвонга талабгор бўлса, чиқсин!..

Яна бир марта эълон қиламан. Одатимиз шу. Элнинг одатини бузиб, мен ким бўлибман. Бу одатни бузган одам кўр бўлади!

— Юрагида ўти бор полвон Алининг майдонига чиқиб, айлансин!

Тўғриси, бу гал ҳам ҳеч ким чиқмайди, деб ўйлагандим. Лекин бандаси ўйлагани бўлавермас экан. Бир пайт Шерали исмли ёш полвон ҳовлиқиб чиқиб келса бўладими, денг. Бир муддат нима қилишни билмай довдираб қолдим. Ён-атрофга қарасам, давра оқсоқоллари ва полвону ишқибозлар бошларини эгиб олибди. Мен ҳам жим қолдим.

Даврада сув қуйгандек жимжитлик ҳукмрон. Гўё вақт тўхтаб қолгану, унга қўшилиб олам ҳаракати ҳам тўхтагандек. Тавба, шу маҳалда калламга келган гапни қаранг, олам издан чиқди шекилли, деб ўйлабман. Бу гапнинг Шералига сира алоқаси йўқ. У талабгорлигини билдириб, майдонни айланиб турибди. Товонини ерга қаттиқ-қаттиқ уриб, бу ерда менга тенг келадиган йўқ дегандек, виқор билан даврани айланишини айтмайсизми. Бундай юришини кўриб, қулоқ-чаққасини олиб, тортиб юборайми, дедим-да, ўзимни босдим. Нима қилай, баковулман, баковул...

Шу пайт калламга “Музаффар полвон нима қилаётган экан?” деган ўй келди. У ўтирган томонга қайрилиб қарадим. Полвон ғазабдан ўзини зўрға босиб турибди. Орияти бор ана шундай ғазабланади, орияти йўқ ғазабни ҳам билмайди. Уни тушундим, олишайин деса, жигари зўриқиб, яна ётиб қолиши тайин. Олишмасдан кетайин деса, полвон ори йўл қўймайди. Охири полвон ори кучлилиқ қилди. У бу кураш соғлиғи учун хатарли эканлигини билса-да, кўзи ёниб, майдонга отилиб чиқди. Полвон жўралари “ҳай-ҳай”-

лаб, қўлидан тутиб қолмоқчи бўлди. Аммо ҳеч ким уни шаштидан қайтаролмади. Баҳодирнинг уриниши ҳам иш бермади. У майдонга чиқар экан: “Шерали, мен олишиб юрганнимда, сен менинг желагимни¹ кўтариб юрардинг-ку”, — деди ғазаб аралаш. Бу билан у “Касаллигимни билиб, атайлаб чиқдинг, соғ бўлганимда, чиқолмасдинг” демоқчи эди, назаримда. Ҳа, полвонлар шундай галати бўлади, дилидагини айтади-қўяди, ўзиниям, бошқаларниям қийнаб ўтирмайди.

... Нимасини айтайин, Шерали полвон яхши иш қилмади. Ундан зўрлар Музаффар полвон ҳурмати жимгина ўтирибди. Уям жим ўтирса бўларди-ку! Ҳа, ўпкасини босиб олмаган бола-я, зўр полвоннинг юзига шундай оёқ қўясанми?! Иззатингни билиб, жим ўтирсанг бўлмасмиди?! Аммо энди бу гапларни айтиб ўтиришдан фойда йўқ. Шерали талаб қилиб, аллақачон майдонга чиқиб бўлди. Музаффар ҳам кўпдан бери киймаган желагини кийиб, ҳозирлик кўрмоқда. Икки ўртада ҳам хатарли, ҳам шарафли олиш² бўлишига шубҳа қолмади. Энди бу хатарли курашни на мен, на бошқалар тўхтата олардик. Шундай экан, нима бўлишини жимгина кузатамиз, бундан бошқа чорамиз йўқ.

Баковуллигимни ҳам эсдан чиқариб, ҳаммадан кўпроқ ташвишландим, хавотирландим десам, ёлгон бўлмайди. Чунки бу кураш асл полвоннинг умрига зомин бўлиши ҳеч гап эмасди. Шунини ўйлаганим сари юрагим тез-тез ура бошлади.

Музаффарга кўз югуртирдим. У энди аччиғидан тушиб, хаёлчан бўлиб қолганди. У нимани ўйлапти? Балки кўнглига ҳар турли гаплар келдими? Энди бунисини билмайман. Аммо чуқур ўйга толганлиги унинг юз-кўзидан сезилиб турибди...

* * *

Ў-ў, ағайинлар³, Бойсуннинг табиатига гап йўқ, таъриф йўқ. Баҳорда дала-даштлари гулу гиёҳларга бурканиб, кўрган кўзни қувонтиради. Ота-оналари билан дала-даштга кўчган болаларнинг чуғурчуқдек “чуғурлаб” қолиши шундан. Тоғу

¹ Желак — полвонлар киядиган махсус кийим.

² Олиш — кураш.

³ Ағайинлар — оғайинлар.

тошлардан сакраб-сакраб оқаётган зилол сув, салқин ҳаво ёз чилласида жоннинг роҳати. Агар бу сувга чўмилсанг, минг дардинг бўлса, баридан бир зумда фориг бўласан. Бу гапимда зиғирча ҳам ёлғон йўқ. Кўзни қувонтирадиган ям-яшил арчазор шу манзарага янада кўрк, чирой беради. Болалигим ана шу табиат қўйнида кечди. Шунинг учунми, ҳалиям ўша дамларни қўмсайман. Табиат-ку ўша-ўша, лекин нимагадир, юрагимда болаликдаги ўша ҳайрат йўқ. Балки кексайиб туйғуларим ўтмаслашдимми?! Энди бунисини билмайман. Демокчиманки, бундай табиат қўйнида улғайган бола борки, албатта, полвон бўлади, камида полвонсифат бўлади.

Музаффар Бойсуннинг обод қишлоғида улғайди. Унинг қишлоғини Даштиғоз дейишади. Бир замонлар шу ердан ўтаётган йўловчилар гала-гала бўлиб юрган ғозларни кўриб, бу ерни Даштиғоз дейишган. Бу ердагиларнинг бари олишаман, дейди. Муштдай-муштдай болалари ҳам ёқангдан олиб, олишаман, деб ҳеч қўймайди. Шундай қилмаса, бўлмайдида, ўзи. Ахир, бўламан, деган полвон болаликдан олишмаса, қачон олишади? Умунан, ҳеч машқ қилмасдан, “тап” этиб полвон бўлиб қолган одам борми дунёда? Йўқ, албатта! Ана шундайин, Музаффар болалигидан кураша бошлайди. Тўйма-тўй юриб, пишиб борди. Элнинг тўйлари бор бўлсин, полвонни пиштади, элга танитади. Бунинг устига полвонга эл орасида ўзини тутишни ўргатади. Э, нимасини айтай, тўй-курашлар катта сабоқ. Бу сабоқни яхши ўзлаштирган киши элнинг назарида юради, тиллардан-тилларга ўтиб, дoston бўлади...

“Бўладиган бола бошидан маълум”, деган гап бор. Бу гапни мен ўйлаб чиқарганим йўқ, эл шундай деган. Музаффар тиришқoқлиги билан тенгдошлари орасида танилиб қолганди. У болалигига бориб, бундан ҳаволандими, ё бош-қа сабаби борми, ишқилиб, машқни камайтиради. Ўша кезларда Даштиғозда катта тўй бўлди. Ҳамма жойнинг каттакичик полвони йиғилиб келди ўзиям. Мен эса баковул эдим.

Ҳайқириқлар остида кураш бошланиб кетди. Одатимизга кўра, аввалига болалар бел олишди. Ким-кимни йиқитган, ким йиғлаган, кимдир “Ў-ў, энағардинг боласи, иш-

тонидан тортма, ҳалоллаб олиш”, деб бақирган, бошқа бири “Баковул яхшилаб қарамайсизми”, деган. Болалар кураши ур-тўполон билан ўтиб, ўспиринлар ишга тушди. Кутилмаганда бир нотаниш йигитча галма-галдан беш-олтита тенгқурини елкасидан ошириб, ерга урди. Бундан мезбон полвонлар наъра тортиб юборди. Тўғри, у йигитчани қўллаб, овоз бераётганлар ҳам йўқ эмасди. Ахир, унинг бир ўзи бу ерларга келмаган-ку!

Даштиғозликлар бир неча муддат “Энди кимни чиқарсак”, дегандек жим қолишди. Ёш полвонлар устози Хайрулло полвон типирчилаб қолди, атрофига шогирдларини йиғиб, маслаҳатни бошлади. Баковул бўлсам-да, уларнинг барча ҳаракатларини кузатиб турардим.

— Кимни чиқарсак экан, — деди Хайрулло полвон шогирдларига бир-бир кўз югуртириб. Кейин бир чеккада жимгина турган Музаффарга ишора қилиб: — Бери кел, — деди. Музаффар шуни кутиб турган экан шекилли, устозига юзланиб: — Мана, мен чиқаман, — деди шижоат билан.

— Бошқа пайт бўлганда чиқарардим, лекин кейинги пайтда сен машқни камайтириб юбординг. Агар сен ҳам ютқазсанг, қишлоғимиз бутун Бойсунга, Сурхон элига шарманда бўлади, шуни биласанми?!

— Биламан! Шу сафар менга ишонинг!

— Ишонаман, ишонаман, бундан бошқа чорам йўқ. Лекин шуни унутма, бутун қишлоқнинг ори сенинг елкангда!

— Ана шу ор учун мен чиқишим керак!..

Хайрулло полвон кўп ўйлаб ўтирмади: — Музаффар, чиқ, — деб ишора қилди. Музаффар ўзида йўқ хурсанд, зудлик билан кийимларини тузатишга киришди.

Нотаниш йигитча савлат билан давра айланмоқда. У шу айланиши билан: “Бу даврада менга тенг келадигани йўқ”, дегандек эди, гўё. Шу пайт Музаффар даврага отилиб чиқди. Иккаласининг қўлидан тутиб, уларни таништирдим. Полвонлар қўл бериб, саломлашгач, худди шердек майдонни чангитиб олиша кетишди. Иккисиям зўр. Ким ғолиб бўлишини олдиндан айтиш жуда қийин. Музаффар елкасидан ошириб ташламоқчи эди, нотаниш полвон уни орқасига қайириб ташлади. Бунинг устига, у абжирлик билан усул ишлатиб, рақибини бир ёнбош қилишига оз қолди. Бу

Музаффарга таъсир қилди шекилли, у ўзини тутиб олди, бошқа бундай ноқулай вазиятга тушиб қолмади.

Тортишди, курашди, чиройли усулларни ишлатиб, иккиси ҳам одамлар олқишини олди. Лекин ғалаба ҳеч бирига насиб қилмади. Кураш охирида икковининг қўлини тенг кўтариб, ажратиб юбордим. Улар даврани жимгина тарк этди. Шундан сўнг уларнинг майдон четида гурунглашиб турганини кўрдим. Сал илгари бир-бирига қутурган арслондек ташланаётган бу икки алп дўстлашиб олгандек эди, назаримда. Ў, нимасини айтайин, асл полвон шундай бўлиши керак! Булар ёш бўлсаям шуни англаганидан, рости, ичичимдан хурсанд бўлдим. Курашдан кейин ҳам улар гаплашиб ўтиришди. Бунга қизиқсиниб, “Балли, йигитлар!”, деб қўяй, дедим-да, уларнинг олдига бордим. Йигитлар мени кўриб, ўринларидан қўзғалишди.

— Ҳорманглар, йигитлар, — дедим етиб боргач.

— Бор бўлинг, полвон ака, — деди Музаффар.

— Мени янги ошнанг билан таништирамайсанми?..

— Таништираман, полвон ака, ўзим ҳам эндигина танишдим-ку.

— Музаффар, сени кўпдан буён биламан. Лекин бу йигитни ҳеч кўрмаган эканман. Хўш, йигитча, қаердан бўласиз?..

— Менми, мен Бандихонданман...

— Бандихоннинг курашларида ҳам баковулман. Лекин нимагадир, сени ҳеч эслай олмаяпман.

— Курашларга энди чиқаяпман, шунинг учун мени кўрмагансиз. Лекин сизни яхши биламан. Тўғриси, сиздай полвон бўлишни кўп орзу қилганман...

— Орзу қилиш яхши. Аммо зўр полвон бўлиш учун бунинг ўзи камлик қилади.

— Тўғри айтдингиз, полвон ака. Шунинг учун тўйга чиқишдан олдин бир неча йил мунтазам машқ қилдим. Билишимча, ўтган катта полвонлар ана шундай қилишган экан.

— Баракалла, ўғлим! Бир замонлар полвонлар орасида шу удум бор эди. Кейинги пайтларда бу яхши удумимиз йўқолдими, дейман-да. Майли, амал қилаётганлар ҳозир ҳам бор экан-ку. Айтганча, отингни айтмадинг.

— Отим Баҳодир!

— Баракалла, Баҳодир! Ҳалиям олишинг чакки эмас. Лекин машқни сира тўхтатма. Музаффар, сенга ана шундай жўралар керак.

— Ўзим ҳам шуни ўйлаб, олишдан сўнг Баҳодирни чеккага тортгандим, — деди Музаффар бир оз ўйчан ҳолатда. Унинг нимани ўйлаётганлигини, рости, тушунмадим. Балки бугунги курашидан кўнгли тўлмагандир, балки Баҳодирнинг салмоқли гаплари унга таъсир қилгандир. Нима бўлгандаям бу икки полвоннинг тил топишганидан мамнун эдим. Кета туриб: — Йигитлар, сизлардан умидим катта! Шунинг учун машқни пасайтирманглар, — деб ўрнимдан қўзғалдим.

— Полвон ака, бугунги сабоқ кўп нарсани англатди, — деди Музаффар хижолат бўлиб. Баҳодир билан кулиб хайрлашдик. Бу пайтда вақт кеч бўлиб қолганди. Шунинг учун Музаффар Баҳодирни уйига олиб бориб, меҳмон қилади. Уларнинг жўрачилиги шундан бошланган. Ўшандаёқ Баҳодир антиқа машқ усуллари жўрасига ўргатади. Шундан сўнг у ҳар куни каллаи саҳарда икки елкасига икки халта кўмни олиб, югуришга одатланади. Кенг далада югуришнинг ўзгача гашти бор-да, ўзиям. Ана шу гаштни ҳис этган Музаффар ҳар куни машқ қиларкан, ўзи билиб-билмай пишиб, чиниқиб бораверади. Шу машқлар туфайли у тез орада катта полвон бўлиб етишади...

* * *

Шерали полвон майдонни ғурур билан айланмоқда. Унинг назарида, бу даврада ўзи танҳо ҳукмрон, унга бас келадиган полвоннинг ўзи йўқ! Бунининг ҳаракатларидан илгаш қийин эмасди. Ёшим бир жойга бориб қолди, умримда қанча давраларни, ҳар турли одамларни кўрдим, бир қарашда кишининг ичидагини уқиб олмасам, буларнинг ҳаммаси ҳайф бўлиб кетади-ку!

Музаффар полвоннинг одамларни оралаб, майдонга чиқиб келаётганини кўриб, хаёлим бўлинди. “Энди Шералининг попути пасаяди”, деб ўйладим. Қасрда, у ҳаволанишдан тўхтайдиганга ўхшамасди. Айниқса, Музаффарга гўё ёш полвонга қарагандек қараш қилгани менга ёмон таъсир

қилди. Шунинг учун, гарчи баковул бўлсам-да, ич-ичимдан Музаффар полвонга ён боса бошладим. Ахир, полвонга кибрланиш ярашмайди. Ҳаволанган полвон бир оз парвоз қилиб-қилмай, ерга қандай қулаб тушганини билмай қолади. Ҳаётимда бундайларни ҳам кўп кўрдим. Бу Шерали дегани ким бўлибди ўзи? Назаримда, Музаффар полвон ҳам рақибни ҳаволанаётганлигини сезди. Шунга қарамасдан, у буни билдирмаслик учун даврани вазминлик билан айлана бошлади. Унинг айланишида салобат, маъни бор! Шералида-чи, унда қуруқ ғурурдан бошқа нарсани кўраётганим йўқ. Ичимдан ўтаётган шу гаплар билан бўлиб, полвонларни таништиришни унутибман.

...Икки полвон давра айланмоқда. Эпчиллик билан иккисининг қўлидан тутдим: — Мана бу ўнг қўлимдаги полвонни яхши биласиз. У бутун Бойсун, Сурхон элининг ори, номуси! У ғалаба қозонганда худди ўзингиз голиб бўлгандек қувонгансиз. Унинг мағлубиятини кўриш сиз учун оғир! Ҳа, унинг мағлуб бўлишига ишонмайсиз! Чунки у шу вақтгача йиқилган эмас, — дедим-да, Музаффарнинг қўлини баланд кўтардим. Гапнинг очиги, Шералини таништиргим келмаётганди. Аммо наилож, ахир, баковулман. Унинг қўлини кўтариб: — Чап қўлимдагиси Шерали полвон, — дедим, холос. Уни таърифлаб ўтиргим келмади. Таърифи бўлса, айтаман-да. У нима каромат кўрсатибдики, мен узундан-узоқ таъриф қилсам...

Таништириб бўлишим билан иккиси бир-бирига юзланди. Музаффар полвон кўпдан бери машқ қилмаётган, кураш тушмаётган бўлса-да, унинг чайирлигини, ҳалиям куч-ғайрати жойида эканлигини бақувват билаклари айтиб турибди. Ҳалиям аввалгидек ёвқур, эпчил экан. У Шералининг устига худди арслондек тикка бостириб борди. Унинг ёқасидан тутиб, ўзига қаратиб тортди. Шерали истамаса ҳам унга қапишиб боришга мажбур бўлди. Аммо Шерали ҳам чакки эмас экан. У қаттиқ бир силтаниш билан ёқасини рақибни қўлидан бўшатиб олди. Бу пайтда унинг ҳаволанишидан асар ҳам қолмаганди. Назаримда, уни Музаффарнинг сусти босиб қўйди. Шунинг учун у рақибига ҳужум қилишга журъат қилмасдан иккиланиб турибди. Музаффар полвон эса вазминлик билан жўралари ёнига бориб, ўтириб олди. Биринчи қўл, биринчи тўқнашув ана шундай якунига етди.

Хавотирим ошди. Ташвишим Музаффардан, у нега олиш-ни дарров тўхтатди. Нима бўлгандаям жигари яна оғримаган бўлсин-да, ишқилиб. Йўқ, жигари оғриси, буни сезган бўлардим. Ҳеч нимани сезмадим, демак, бари жойида. Анчадан буён олишмагани учун курашиш унга оғирлик қилмоқда — бор гап шу. Лекин оғирлик қилаётганлигининг ўзи полвон учун хатарли. Чунки унга зўриқиш, ортиқча кучаниш мумкин эмас. Катта-катта дўхтирлар шу гапни айтган. Ахир, бу дўхтир деганлари кўзининг нуруни бериб, етти йилми, ўн йилми ўқиган. Шундай бўлгач, улар ҳам ниманидир билиб айтган, беҳудага ваҳима кўтармаган бўлса керак?

Кураш Музаффар полвонга оғирлик қилмоқда. Буни ҳамма кўриб-билиб турибди. Аммо ҳеч ким: “Бўлди, полвон, олишма!”, деёлмасди. Қандай қилиб айтади, ахир?! Майдонга ор учун чиққан полвонга шуни айтиб бўладими?! Ким Алпомишдек келбатли полвоннинг ғазабига учрашни истайди?

Даврада сув қуйгандек жимжитлик ҳукм сурмоқда. Бунинг устига қулоқлар динг, ҳар қандай шивир-шивирни эшитса бўлади. Ҳалиям Баҳодирнинг ёнида ўтирган Музаффар унга: — Жўра, уни ўзимга тортганимда ичимда нимадир узилгандек бўлди, оғриқ ҳалиям босилмади, — деганини эшитдим. Менимча, буни яқин атрофдагилар ҳам эшитди.

Бу гапдан ичимга ўт тушди. Нима қиларимни билмай эсанкираб қолдим. Қандай қилиб бу хосиятсиз олишни тўхтатса бўлади? Балки, “Бўлди, энди олиш-полиш бўлмайди”, десаммикан? Йўқ, баковулман, бундай дейишга ҳаққим йўқ! Шу пайт Баҳодир жонимга оро кирди. У жўрасига қаттиқ-қаттиқ гапирди: — Бўлди жўра, энди олишмайсан! Бизга сенинг соғлигинг керак!

— Унда ор нима бўлади, Баҳодир?!

— Биламан, полвонга ор муҳим! Аммо киши кўра-била туриб, ўлимга бормаслиги керак-да...

— Ким мени ўлади, деди?! Бекордан-бекорга ўладиган аҳмоқ йўқ! Агар ўладиган бўлсам, аввал Шералини чалқанча қилиб, сўнг ўламан! Билдингми, Баҳодир?!

— Музаффар, қўй энди, онангни, болаларингни ўйла!

— Буни анави ўйлаши керак эди. У касалвандлигимни билиб туриб, талаб қилди-ку. Энди у гердайиб давра айлан-

сину мен мушукдек бўлиб, ортимга жимгина қайтиб кетайинми? Шунингга истаяпсанми, Баҳодир?!

— Уни қўй, ўзингни ўйла, жон жўра! Ёки дўхтирнинг айтгани эсингдан чиқдими?

— Ҳаммаси эсимда. Аммо бу даврандан олишмасдан кетмайман. Буни бошқалар тушунмаса ҳам сен яхши тушунишинг керак!

— Ҳе, укагардинг ули, билганингдан қолмайсан-да!

— Ана бу бошқа гап бўлди, жўра!

— Майли, олиш, аммо ўзингни аяб олиш...

— Буни биламан. Баҳодир, жонингни ачитаётганинг учун раҳмат!

— Эҳтиёт бўлиб олиш, агар бирон жойинг оғриса, дарров тўхтат.

— Майли, майли...

Музаффарнинг оғриғи босилган шекилли, шашт билан ўрнидан туриб, даврага ҳайбат билан кириб келди. Икки полвон майдон айлана бошлади. Музаффарнинг ним кулги билан Шералига қараб турганини кўриб, очиғи, ҳайратим ошди. Ўзи майдонда, ҳаёли аллақадарларда улоқиб юргандек эди. Унинг нимани ўйлаётганига ақлим етмасди. Ҳе, ўлсин, ақлим бўлса етади-да. Дунёнинг паст-баландини, яхши-ёмонини кўриб ҳам кишига ақл кирмаса, кирмас экан-да...

* * *

Музаффар Баҳодир билан танишганидан кейин борди-келди қуюқлашди. Энди улар тўн ёпинган ошна. Иккиси бир бўлиб машқларга зўр берди. Бир-биридан янги-янги усулларни ўрганди. Улар вақт бўлди дегунча ўн кун Даштиғозда машқ қилса, шунча Бандихонда шуғулланди. Бандихонда бўлган галдаги машқ айни ёзга тўғри келди. Чўл қуёши дала-даштни куйдириб, жизғанақ қилиб бўлган. Фақат пахта далалари-ю, сув ичадиган экинзорлар гуркираб турибди. Полвонлар эрта саҳар туриб, далани айланиб югуришар, чошгоҳгача турли машқ бажаришар, пешинда дам олиб, кечки салқинда яна машғулотга зўр беришарди. Бир неча йилдирки, иккиси шу йўсинга ўрганган. Лекин нимагадир кейинги кунларда Музаффар ғалатиноқ бўлиб қолди. Машқи сустлашди, бунинг устига иштаҳаси камайиб, уй-

қусизликка дучор бўлди. Баҳодир гап нимадалигини билолмай ҳайрон. Аввалига буни ўз ҳолига ташлаб қўймоқчи бўлдию, кейин ўйлаб қўриб, бу фикридан қайтди. Унга билдирмасдан кузатиш керак, деб ўйлади.

Одатдагидек, эрталабки машқдан кейин уйга қайтишмоқда. Баҳодир жўрасини зимдан кузата бошлади. Музаффар қўшни уй томонга, аниқроғи, кўк рангга бўялган дарвозага қараб қўйди. Баҳодир аввалига ёшлигига бориб, буни тушунмади. Лекин орадан бир неча кун ўтиб, сир очилди. Аслида бу тасодифан юз берганди.

Баҳодир шом маҳалда нимадир юмушни бажарганидан сўнг уйга қайтаётиб, пахта даласи четигаги қуюқ теракзорда гаплашиб турган иккита шарпани қўриб қолди. Бири — қиз, бири — йигит. Баҳодирнинг ўтқир кўзлари буни дарров ажратди. Бу ошиқ-маъшуқ ким бўлди?! У қизиқсинди, яқинроқ бориб, кимлигини билмоқчи бўлди. Уларга сездирмай яқинлашди. Не кўз билан кўрсинки, бири — ён қўшнисининг қизи Дилором, иккинчиси — жўраси Музаффар. Улар шом қорасидан фойдаланиб, учрашув белгилаган экан. Мусичалардек беозор бу жуфтлик нималарнидир пичирлашмоқда.

— Сизни кўрганимдан буён ғалати бўлиб қолдим, — деди йигит. — Нега ғалати бўласиз? — деди қиз ҳам уялганидан оёғи учи билан ер чизаркан.

— Тўғриси, буни айтиб беролмасам керак. Лекин сизни учратганимдан буён менга нимадир бўлгани аниқ...

Бу гапдан қиз уялди. Шом пардаси унинг юзидаги ўзгаришни, аниқроғи, олмадек таранг юзларига югурган қизилликни беркитиб турарди. Бунинг устига, нима дейишни билмасдан, худди ёз елларида титраётган баргдек титраб-титраб қўймоқда. Қиз ноқулай аҳволдан чиқиш учун гапни бурди: — Уйда неча кишисизлар?..

— Бизми, биз тўрт ўғил, уч қиз...

— Сиз тўнғичи, шундайми?..

— Ҳа, тўнғичман. Туғилганимдан ота-онам: “Доим ғолиб бўлиб юрсин”, деган яхши ниятлар билан Музаффар деб исм қўйишган экан.

— Гапимдан ажабланманг, полвонлигингиз менга ёқади. Лекин бутун умр полвон бўлиб ўтмассиз?

— Тушунмадим...

— Институтда ўқиш ниятингиз бўлса керак?

— Ҳа, спорт соҳаси бўйича ўқимоқчиман. Кураш ёшидан ўтганимдан сўнг болаларга сабоқ бераман. Бунинг учун эса, албатта, диплом керак.

— Унда, бизнинг ҳозиргидек учрашувларимизга ҳали эрта эмасмикан?

— Дилором, бу гапларни нега айтаяпсиз? Сизга нима бўлди ўзи?

— Сиз ҳали институтда ўқийсиз, мен энди мактабни тугатаман. Агар шу орада учрашиб турадиган бўлсак, гап-сўзлар кўпайиб кетмасмикан? Мен ана шундан чўчиёпман.

— Чўчидиган ҳеч гап йўқ! Бунинг устига ҳар куни келиб, бошингизни қотирадиган савдойи эмасман. Ора-сира кимса билмайдиган қилиб, учрашиб туриш мумкин-ку.

— Менинг уйдагиларим жуда қаттиққўл. Айниқса, отам! Агар қулоғига бирон гап етса, бари тамом деяверинг. Учрашиш у ёқда турсин, дарвозадан чиқармай қўяди.

— Шунгача боришмас. Қолаверса, жазога тортадиган иш қилмаймиз, ахир!

— Шундайликка шундай! Барибир юрагимда хавотир бор.

— Менга ишонинг, ҳаммаси яхши бўлади.

— Шундай бўлсин-да, ишқилиб. Энди, мен бормасам бўлмайди, — деб Дилором теракзор ёнидаги ариқчадан сакраб ўтди. — Уйдагиларга дарров келаман, дегандим. Отам бирон нимадан шубҳаланса, кун ботгандан кейин қайтиб чиқармай қўяди.

— Унда, тезроқ боринг, — деди йигит ноиложликдан.

Қиз тез юриб, қоронғиликка шўнғиди. Музаффар ўша ерда қаққайганча қотиб қолди. Ой шуъласи унинг юз ва кўзлари кулаётганлигини кўрсатиб турибди. У хаёлан осмонда учиб юрарди. Шу дамда у дунёдаги энг бахтиёр одам эди. Дилоромдек дилбар қиз билан ёнма-ён гаплашди, унга дилидаги гапларини айтди. Қиз ҳам унга мойиллик билдирди, ахир...

Жўрасининг бахтиёрлиги Баҳодирга ҳам таъсирини ўтказди шекилли, у гўё ўзи учрашувдан қайтган бўз йигитдек шодланиб ортига қайтди. Уйнинг дарвозасига етганда жўрасининг келишини кута бошлади. Кўп вақт ўтмай, кўча бошида Музаффарнинг қораси кўринди. У жўрасини кўриб, ҳайрон

қолди шекилли: — Бу ерда нима қилаяпсан, — деди ҳайратини яширмасдан.

— Шу, сени кутаяпман, — деди Баҳодир ўзини ҳеч нимани билмасликка олиб.

— Шунчаки турганингга ишонгим келмаяпти, бир гап бордир-ов...

— Нима гап бўлиши мумкин? Ҳеч гап йўқ.

— Ёлғон гапирма, Баҳодир, ана, кўзларинг айтиб турибди.

— Тўғрисини айтсам, жўра, иккалангни тасодифан кўриб қолдим.

— Дилором билан гаплашиб турганимни кўрдингми?

— Ҳа, кўрдим, кўрган бўлсам нима бўпти?

— Жон жўра, тагин бирон кимсага айтиб қўйма.

— Учрашишга учрашдинг, энди нимадан кўрқасан? Агар чўчийдиган бўлсанг, учрашиб нима қилардинг?!

— Ўзим учун кўрқаётганим йўқ, Дилором учун кўрқаяпман. Агар узунқулоқ гаплар уйдагиларига етадиган бўлса, унга осон бўлмайди.

— Буни биламан. Тўғрисини айт, уни яхши кўрасанми?

— Ҳа! Яхши кўрмасам уни умидвор қилармидим. Ёки мени аввалига яхши кўриб, кейин ташлаб кетадиган номардлардан, деб ўйлаяпсанми?

— Йўқ. Мардлигингни биламан, жўра! Агар уни чиндан яхши кўрсанг, иккингишга омад тилайман!

— Вў, бу бошқа гап бўлди, жўра!

— Энди уйга кирайлик, уйдагилар кутишаётган бўлса керак.

Чиндан ҳам уларни кутиб қолишган экан. Иккиси дастурхон атрофидан жой олиши билан овқат тортилди. Аммо Музаффарнинг иштаҳаси йўқ. У дийдор онларидан ҳалиям сархуш эди. Унинг бу сархушлиги жўраси билан ётоққа кирганда яна ошди шекилли, келажак орзулари ҳақида тўлқинланиб-тўлқинланиб гапириб берди. Баҳодир аввалига уни тинглаб ётди, бирпасдан сўнг донг қотиб ухлаб қолди. Унинг уйқуга кетганлигини сезган Музаффар ҳам ноилож ёстиққа бош қўйди. Аммо у орзуси билан бўлиб, анча вақтгача ухлолмасдан ётди...

Баҳодирнинг жон куйдиришига қарамай, Музаффар майдонга отилиб чиқди. Унинг шаштини кўрганлар “Ёпирай, унга нима бўлди”, деган бўлса ажаб эмас. Шу шашти билан у нафақат Шерали полвонни, балки бутун бошли Бойсунтоғни бир уриб, қулатадигандек эди. Шерали полвон буни сезиб, ўтирган жойидан туришни унутди, унинг юзига бақрайиб қараб тураверди. Шу пайт ҳеч сўкинмайдиган Музаффар полвон унга қараб: — Ҳэ-э, энағар, талаб қилишга қилдинг, энди чиқмайсанми, — деса бўладими. Довдираб қолган Шерали ўзини оқлашга тушди: — Музаффар ака, ҳар хил хаёлга борманг. Сиздек донғи кетган полвон билан олишсам, нима қилибди.

— Нима, олишиш учун бошқа вақт тополмадингми?! Келиб-келиб маза йўқ пайтда талаб қилишингни қара сенинг.

— Буни билмагандим. Илгарироқ “Музаффар полвоннинг мазаси йўқ”, деб эшитгандим. Лекин бу шунчаки гап бўлса керак, мазаси йўқ бўлса, энди тузалиб қолгандир, деб ўйладим. Энди бўлса, хато қилмадимми, деб ташвиш чекаяпман, ака!

— Бу сенга қимматга тушиши мумкин, менгаям...

— Нима демоқчисиз, тушунмадим.

— Шунчаки айтдим-қўйдим-да, Шералибой!

— Сиз шунчаки гапирмайсиз...

— Ана, биларкансан-ку?..

Музаффар полвон аввалига қизиди, сал туриб яна сови-ди. Буни нимага йўйишни билмай бошим қотди. Аслида-ку, ҳамма полвонлар сал ғалати-роқ бўлади. Музаффар полвонни шу маънода тушунса бўларди. Аммо унинг юзида ёниб-ўчишдан бошқа яна қандайдир ифода бор эди, буни тушунишга ақлим етмади. Бор-йўғи бир баковул бўлсам, буни қаердан ҳам тушунардим. Шу орада Шерали майдонга чиқиб келди. Музаффар полвон икки қўлини баланд кўтариб, худди рақс тушаётган одамдек ҳаракат қила кетди. Рақибига гап ташлашни ҳам унутмади: — Шерали, бу ердагилар кўпдан бери яхши олиш кўрмаган. Кел, бир ҳунаримизни кўрсатайлик!

— Сиз нима десангиз шу, Музаффар ака!

— Унда, бошла!

— Йўқ, сиздан ўтиб бошлай олмайман.

— Сал илгарироқ шаштинг жуда баланд эди-ку. Нега попугинг пасайиб қолди? Ё қўрқаяпсанми, Шерали? Қўрқма, ёнингда ўзим борман!

— Музаффар ака, нимагадир гапларингиз менга ғалати туюлаяпти.

— Ҳар доим шундай гапираман, яхшилаб эътибор бермагансан. Энди эътибор бераётганинг учун ғалати туюлаётгандир-да?

— Йўқ, ундай эмас! Доим эътибор берганман. Ҳозир эса гапларингиз чинданам ғалати...

Шерали ҳақ гапни айтди. Музаффар полвоннинг гапи менгайм ғалати туюлаётганди. Нима учун? Тўгриси, буни тушунмадим. Шу ўй билан унга қарадим. Унинг хатти-ҳаракатларида ғалатилик бор, ҳа, бор. У ҳамон рақсга тушаётгандек ҳаракатланмоқда. Унинг бу ҳаракатидан давра аҳли лол қолди-ёв. Полвон эса ҳамон бир маромда айланмоқда. Кутилмаганда у давра четида ўтирган, эсини таниб қолган ўғлини елкасига олиб, икки-уч марта айланди. Кейин: — Шерали, даврадагилар зерикиб қолди, кел, энди олишайлик, — деди. Хавотирланаётган Шерали: — Музаффар ака, балки тўхтатармиз, — деди базўр. Мени айтмайсизми, кўнглимга не гаплар келмади, дейсиз. Шубҳа-гумонларни қувдим, ҳеч фойдаси бўлмади. Аввал Музаффарга, сўнг унинг ҳаракатини берилиб кузатаётган ўғилчасига тикилиб қолибман, денг. Бунинг устига шу ҳаракатларимми ёки ён-атрофда бўлаётган воқеаларми, кўнглимга ғулғула уруғини сепгандек бўлди. Гўёки нимадир бўладигандек. Аммо нима у, буни билмасдим...

* * *

Музаффар Тошкентдаги институтга кириб, спорт соҳаси бўйича ўқий бошлади. У ўқиш билан бирга спорт залига қатнаб, тинмасдан шуғулланди. Дилоромни кўргиси келганда барига қўл силтаб, қишлоққа отланарди. Баҳодир баҳонасида у билан учрашиб оларди. Аммо кейинги пайтда қизни уйдан чиқариш қийин бўлиб қолди. Балки қизнинг отаси Музаффарнинг серқатнов бўлиб қолганлигини кўриб, уни уйдан чиқармай қўйгандир. Нима бўлгандаям кейинги пайт-

да Баҳодирнинг ҳам, укаларининг ҳам уринишлари фойда бермай қўйди. У қайсидир келганида қизнинг кўчасида беихтиёр кезиб юрди. Шу тариқа уларнинг сири фош бўлди. “Иккиси бир-бирини яхши кўраркан, хат ёзишаркан”, деган гап-сўзлар қишлоққа ёйилиб кетди. Бундан хавотирланган икки оиланинг катталари узоқ мулоҳаза қилишгач, қуда-андачилик ришталарини боғлашди.

Аслида, қизнинг уйдагилари уни бўлавачасига узатишмоқчи эди. Чунки уларнинг муносабатини билишмас, балки билиб, билмасликка олишгандир. Бунисини билмайман. Қисқаси, ота-она ўзаро маслаҳатлашиб, қизни узатиш ҳаракатига тушади. Бундан хабар топган қиз Музаффарга хат ёзади. Бу шунчаки хат эмас, балки қойишдек, огоҳлантиришдек бўлган хат эди.

“Ишон, дедингиз, ишондим. Кут, дедингиз, кутяпман. Энди булар фойда бермайдиган кўринади. Ўтган куни холамнинг ўғлидан совчи келди. Ота-онам: “Баҳоргача шошилмайлик, кейин бир гап бўлар”, деди. Уларнинг: “Бир гап бўлар”, дейиши менга унчалик ёқмади. Бу — ота-онамнинг розилигидек бўлиб кўринмоқда менга...

Музаффар ака, бу билан сизни кўрқитмоқчи эмасман. Бор-йўғи вазиятни тушунтираяпман. Ҳалиям вақт бор. Эсингиздами, Барчинойнинг айтганлари: “Бий бобомнинг ўғли келиб, бизнинг ҳол-аҳволимизни сўрсин!”

Музаффар ака, бу гапларимдан хафа бўлманг. Тағин Барчинойга аччиқ қилган Алпомишдек:

“Ой Барчиним, ёр-ёр,

Гул Барчиним, ёр-ёр!

Саратоннинг гулидай

Сўл Барчиним, ёр-ёр!

Ултонтозга теккунча

Ўл Барчиним, ёр-ёр”, — деб юрманг. Кўнглимда нима гап бўлса, барини ёздим. Сизни вазиятдан хабардор қилиш вази-фам. Бундан кейин қандай йўл тутиш ўзингизга ҳавола!..”

Хатни олган Музаффар қишки сессия бўлишига қарамай, Сурхондарёга шошилди. Унинг мақсади Дилоромга совчи жўнатиб, тезроқ белгили қилиш. Ўғлининг қарорини эшитган ота-она бир зум лол қолишди. Бола дабдурустдан уйланаман, деса, ҳар қандай ота-онанинг бир мар-

тага лол қолиши табиий. Шундай қилиб, Дилоромга совчи жўнатилди. Ҳаш-паш дегунча, улар қизни белгили қилиб қайтишди. Бундан Музаффар ва Дилором хурсанд эди.

Бироқ уларнинг қувончлари узоққа бормади. Йигит-қизнинг бахтига соя солмоқчи бўлган айрим кимсалар киши билмас қилиб миш-миш тарқатишди. Эмишки, Музаффар бирга ўқийдиган “ўрис” қизга уйланиб олганмиш. Йўқ, ўзи ўзбек экану, аммо кийиниши ўрисча эмиш. Бу гап-сўзлар тез тарқалди, Дилором ва унинг уйидагилари ҳам буни эшитди. Ота-онаси эса “Қайтилиш қиламиз”, деб оёқ тираб туриб олади. Музаффар тарафдагилар хижолатдан нима дейишни билмай, бош эгиб қолишди.

— Қуда, шу ният билан қизимизни унаштирганмидик, — деди қизнинг отаси аччиқ аралаш. — Бутун қишлоқ шуни гапираяпти. Уятдан ерга кириб кетай, деяпман...

— Сизни тушунаман. Лекин бунга аниқлик киритиб олмасак бўлмайди, — дейди йигитнинг отаси.

— Нимани аниқлаштирамиз, ҳаммаси равшан-ку?!

— Йўқ, ҳали ҳаммаси равшан эмас!

— Унда айтинг, нима қиламиз?

— Музаффарни чақиртирамиз.

— Чақиртирсангиз, у тўғриси айтирмиди. Аксинча, яширишга ҳаракат қилади.

— Ўғлим мендан ҳеч нимани яширмайди! Шундай тарбия берганман! Борди-ю, бу иш бермаса, шаҳардаги танишларни ишга солиб, барини билиб оламан. Уйлангани рост бўлса, унинг жазосини ўзим бераман. Менимча, бунгача етиб бормайди.

— Бу гапингиз маъқул, қуда! Энди буни чўзмаслик керак.

— Мен ҳам шу фикрдаман. Ҳали бу игволар кимдан чиққанлигини ҳам билиб оламиз.

— Сиз бу гапларни игво, деб ўйлаяпсизми?

— Ҳа, бу игводан бошқа нарса эмас! Ёшларнинг бахтини кўролмаган нокасининг игвоси бу!

— Унда тезроқ бунинг игволигини исботланг! Бўлмаса бу гап-сўзлар менга огирлик қилади...

— Сиқилманг, қуда, буни тезда аниқлаймиз.

Отанинг айтгани бўлди. Тезда бунга ойдинлик киритилди, калаванинг учи топилди: кимдир шаҳарда Музаффарни бир қиз билан кўриб қолгану гап урчиб, “Музаффар уйланибди”, дейишгача бориб етган. Бундан хулоса чиқарган қудалар тўйни тезлатишди. Катта тўй бўлди, бахтиёр жуфтлик бир-бирига етишди...

* * *

Музаффар полвон виқор билан давра айланмоқда. Куёш фалакда неча марта айланганлигини ҳеч кимса билмаганидек, унинг даврани неча марта айланганлигини ҳам билмай қолдим. Полвон сира тўхтай демас, пинагини бузмай айланаверди-айланаверди. Бундан бошим айланди. Билишимча, бу Шералига ҳам осон бўлаётгани йўқ. У Музаффарга эргашиб айланишдан чарчади, ҳолдан тойди. Музаффар ҳамон айланмоқда. Ким уни айланишдан тўхтатади?! “Музаффар полвон, бўлди, энди олишинг”, деб ким айтади унга? Шундай мард борми бу даврада? Бор бўлгани билан ким юрак ютиб айта оларкан?! Ҳеч ким айта олмайди. Чунки ҳеч ким ундан кўрқмайди, ҳамма уни ҳурмат қилади...

Охири Шерали чидай олмади: — Музаффар ака, бунга чек қўййлик, — деди бир оз аччиқ аралаш.

— Нимага чек қўясан, нега жаҳлинг чиқаяпти?! Кўрма-япсанми, даврани айланиб, роҳатланаяпман, — деди Музаффар полвон кутилмаганда. Шерали нима дейишни билмай қаловланди: — Шунчаки айтдим. Давра айланавериб чарчадим...

— Чарчаган бўлсанг, ана, бориб ўтир!

— Олишамизми, деб чиққандим...

— Ука, нимага шошиласан, олишамиз-да, олиш қочиб кетаётгани йўқ-ку?! Агар шунчалик олишгинг келаётган бўлса, ана, биронтаси билан олиш!

— Сизни тушунмадим, ака!..

— Нимани тушунмайсан! Кўпдан буён даврага чиқмагандим, сенинг баҳонангда чиққан эканман, роҳатланиб айланиб олай. Агар шунга қарши бўлсанг, тўғриси айт-вер, Шерали!

— Йўқ, нимага қарши бўларканман. Одамлар бизни кутиб қолмадими, деб айтаяпман.

— Ҳурмат-иззат қилса, кутади...

— Биламан, ҳамма сизни ҳурмат қилади, бошларига кўтаради...

— Билишнинг ўзи кам, ука! Киши ана шундай ҳурматга лойиқ бўлиши керак! Энди тушунгандирсан?..

Музаффар полвоннинг бу гапи Шералига ўқдек тегди шекилли, у айланишдан тўхтаб, қур¹ четига бориб ўтириб олди. Музаффар унга эътибор бермади, аксинча, бир маромда айланаверди. Мен ҳам қизиқсиниб, “Энди у нима қиларкан”, деган ўйда унинг ҳаракатларини жимгина кузатавердим. Баковул сифатида: “Бўлди, бас, энди олишинглар”, дейишим мумкин эди. Аммо бундай қилмадим, бунга журъатим етмади. Чунки унинг ҳаракатида виқор, салобат билан бирга, видолашув, хайр-хўш маъноси ҳам бордек эди. Унинг юз кўриниши ҳам жуда ғалати, жуда ғалати эди...

* * *

Музаффар полвоннинг энди довруғ қозонган кезлардаги шуҳратини сўз билан айтиб бўлмайди. Агар у ўкирган арслондек даврага кириб келса, бас, ҳамма полвон писиб қоларди. У бутун Сурхоннинг орини оладиган полвон бўлиб етишганди. Аммо вақт ўтиб, Музаффарнинг шу билан кифояланиб қолмаслигини олдиндан сезгандим. Кўп ўтмасдан ўйлаганим бўлиб чиқди. Бир куни Баҳодир Тожикистону Туркменистон курашларида қатнашсак, деб қолади. Аслида, Музаффар ҳам бу ҳақда ўйлаган, аммо айтишга журъат этармиди-йўқми, очиғи, билмадим. Лекин жўрасининг таклифидан сўнг бу масала унга тинчлик бермай қўйган, деб ўйлайман.

— Музаффар, сен Сурхоннинг энг номдор полвонисан, сенга бир-иккита таклифим бор, — деганди ўшанда Баҳодир. — Элимизнинг зўр полвонлари атрофимизда тўпланган. Уларни ёнимизга олиб, Тожикистон, Туркменистон томонларга борсак, у ердаги полвонлар билан беллашсак, қандай бўларкан?!

— Баҳодир, шу ерда топганинг камлик қилаяптими, — деди Музаффар аввалига бу таклифни унчалик хушламагандек.

¹ Қур — давра.

— Аллоҳга шукур, топаётганим етарли! Полвон бўлгандан кейин бошқа элларни кўриш, уларнинг зўр полвонлари билан беллашиш керак, дейман-да. Бунинг нимаси ёмон, тушунмадим?!

— Ёмон жойи йўқ, Баҳодир, ёмон жойи йўқ! Балки айтганингдек, фақат ўз уйимизда эмас, бошқа жойларда ҳам олишишимиз керакдир. Шундай демоқчимисан?

— Ҳа! Ўзинг биласан, бобокалонимиз Ҳакимбек ҳам қалмоқларнинг зўр полвонлари билан олишган, олишгандаям уларнинг барини чалқанча қилган. Шунинг учун Алпомиш тиллардан-тилларга кўчиб келмоқда.

— Хўп, гапингни маъқул дейлик, хўш, Тожикистон, Туркменистондаги тўйлардан қандай хабар топамиз?

— Бунинг йўли осон. Туркменистонда ҳам, Тожикистонда ҳам полвон жўралар бор. Агар уларни олишларимизга таклиф қилсак, вақти келиб улар бизни таклиф этади. Қараб-санки, катта курашларга бориб турибмиз-да...

Шу воқеадан кўп ўтмасдан, Баҳодирнинг тожикистонлик жўраси ўз оёғи билан келиб қолди. Бундан севинган Баҳодир бу ҳақда Музаффарга хабар берди. Эртасига эрта-лаб Музаффар Баҳодирнинг уйига етиб келди. Баҳодир унинг келишини билгандек, меҳмон билан кўча дарвозаси олдида гаплашиб турарди.

— Менинг келишимни билгандек, эшикнинг олдида кутиб турибсизлар, — деди Музаффар улар билан қўл бериб сўрашар экан.

— Худо “Жўранг келаяпти”, деб дилимга солди. Шунинг учун меҳмон билан чиқиб тургандик. Бунинг устига меҳмоннинг вақти зикроқ экан. Ҳеч бўлмаса, Музаффар келсин, деб зўрға ушлаб турибман.

— Э, йўғ-э, меҳмонни осонгина кўйиб юбормаймиз. Аввал танишайлик, мезбонлик удумини бажарайлик, сўнг кетиш ҳақида гаплашсак бўлади. Нима дедингиз, меҳмон?!

— Гапингиз тўғри, — деб маъқуллади меҳмон. — Аммо ҳали борадиган жойларим, бажарадиган юмушларим бор эди-да, Музаффар ака!

— Иш ҳаммада бор! Шунча жойдан сиз билан танишаман, деб келсам-у, кетаман десангиз, бўлмайди-да, энди. Баҳодир, меҳмонни таништирмадинг ҳам...

— Гапларингга қараб, аввалдан танишмисизлар, деб ўйлабман.

— Энди танишамиз, Баҳодир, энди танишамиз.

— Бу киши Сурхондан кетган тожикистонликлардан. Ўша ерда тугилиб, катта бўлган. Исмоил Аброржон.

— Жуда яхши, мана, танишиб олдик. Энди бирон жойда ўтириб, гаплашсак бўлармиди. Баҳодир, уйга кирайлик, бундай сўппайиб турмасдан.

— Қани, ичкарига кирамиз...

Учаласи уйга киргач, Баҳодир Аброрнинг шошаётганини ҳисобга олиб, муддаога ўтиб қўя қолди: — Аброр, бизнинг бир ниятимиз бор, шунга нима дейсан?

— Аввал эшитайлик.

— Музаффар полвон ҳақида эшитган бўлсанг керак.

— Ҳа, Сурхоннинг зўр полвони, деб кўп эшитдим.

— Эшитган бўлсанг, гап бундай ука, биз Тожикистон томонларга ҳам бориб, ўзимизни синаб кўрсак, деб ниятлаб турибмиз.

— Жуда зўр-ку! Биздаям олишлар қизиқарли бўлади. Агар ҳалол қилиб босмасанг, ҳақ беришмайди.

— Ана, бу бизбоп экан-да, Баҳодир, нима дединг?!

— Тўғри айтасан Музаффар, — у жўрасининг гапини маъқуллади. — Бизга шундай давралар керак! Бундай курашда йиқилсанг ҳам хафа бўлиб ўтирмайсан.

— Қўйсанг-чи, Баҳодир, — деб Музаффар унинг гапини бўлди. — Агар чиндан хафа бўлмайдиган бўлсанг, ана, ўзимизнинг полвонлардан йиқилиб қўй! Юлдуз санаш учун Тожикистонга бориб ўтириш шарт эмас ёки нотўғри айтаяпманми, Аброрбек?

— Йўқ, Музаффар ака, ҳақ гапни айтдингиз. Элнинг олди бўлиб, бегона юртга боргандан кейин йиқилмасдан қайтиши керак-да, одам.

— Ана, кўрдингми Баҳодир, Аброр ҳам мени маъқуллайпти.

— Тўғрисини айтсам, хафа бўласан, деб ўйламагандим, — Баҳодир ўзини оқлашга тушди. — Буни шунчаки айтдим. Лекин бегона юртга, албатта, йиқилиш учун бормаймиз. Бу — аниқ!

— Ана, бу ўзингнинг гапинг бўлди, жўра, — деди Музаффар қўлларини бир-бирига ишқар экан. Бундан унинг кайфияти чоғ экани билиниб турарди. Айни пайтда у бу билан Тожикистонга бориш фикри маъқул келганлигини айтмоқчидек эди. Буни илғаган Баҳодир: — Жўра, сен ҳам қизиқиб қолдинг-а, — деди “ҳо-ҳо”лаб куларкан.

— Албатта, қизиқаман-да. Ахир, бошқа юртларнинг полвонлари билан беллашиш кимга ёқмайди, дейсан.

— Ана шундай дангалчилигинга борман-да, жўра!

— Узр, гапларингизни бўлдим, — деди Аброр шошаётганини билдириб.

— Ҳечқиси йўқ, Аброр ука! Музаффар, нима қиламиз, меҳмонга жавоб берамизми?

— Агар меҳмоннинг вақти бўлиб, чақчақлашиб ўтирганимизда-ку, яхши бўларди. Лекин шошилаётган экан, нима қиламиз, жавоб берамиз-да. Ҳа, яна бир гап, сиз билан қандай хабарлашамиз, Аброрбек?

— Бирон янгилик бўлиши билан Баҳодирга етказаман...

Шу кундан бошлаб иккиси машқларга янада зўр беришди. Ахир, бегона юртга бориб курашиш ҳазилакам иш эмас! У жойнинг ҳам зўрлари бўлиши аниқ. Шундай экан, пухта ҳозирлик кўрмасдан туриб, бегона юртга бориш нодонлик, деб ўйлайман. Бунинг устига Музаффар ҳам, Баҳодир ҳам орияти кучли полвон. Кутилмаганда йиқилиб-негиб қўйса, орияти қўзиб, даврага қайтиб қадам босмай қўямасин, дейман-да. Аслида, уларнинг ўзи буни яхши билади. Полвон қачон зўр бўлади? Машқи зўр бўлса, албатта! Машқи тўхтаган куни полвон ҳам тўхтайдди, десам сира хато бўлмайди. Кўп давраларни, осмонга айгирдек сапчиган полвонларни кўрган одам сифатида айтаяпман буларни...

* * *

Музаффар давранинг кўрки бўлиб, айнаи чоғда давра аҳлини ҳайратга солиб, айланмоқда. У айланаверди, айланаверди, айланаверди...

“Қани энди, тўхтаса”, дейман ичимда. Аммо у тўхташни умуман унутиб қўйганга ўхшарди. “Тўхта, Музаффар”, димоқчи бўлдим, аммо юрак ютиб айта олмадим. У мени ҳам давра аҳлига қўшиб сеҳрлаб олгандек эди, гўё.

...Хайрият, тўхтади. “Энди олишса керак”, деб ўйладим ўзимча. Бироқ у майдондалигини, бу ерга курашиш учун чиққанлигини бутунлай унутгандек тутарди ўзини. Шу ўйлар билан банд эканман, полвон давра четидан ўзига мўлтираб қараб турган иниси Маликнинг ёнига борди. Полвон инисига нима дер экан? Шу тобда айтишига қараганда, ўта муҳим гап бўлса керак. Бунга қизиқсиндим. Негаки, ундан яна қандайдир ғалатилик кутаётгандим.

— Малик, даврада ўзингни ғоздек тутишга ўрган, билдингми, — деди у инисининг қўлидан тутиб. — Бўлмаса, давра сени улоқтириб ташлайди!

Малик акасининг бу гапидан ҳангу манг бўлиб, нима дейишини билмай, анграйиб тураверди. Назаримда, у акасининг гапларидан ажабланаётганди. Аммо акасига ҳурмат юзасидан: “Нимани айтаяпсиз”, деб сўролмаётганди.

— Ука, сенга айтаяпман, хаёлинг қаерларда юрибди?! Агар давранинг кўрки бўламан, десанг, машқни ҳеч қачон тўхтатма! Ўзинг биласан, мен сендайлигимдан бошлаб қаттиқ режа билан ишлайман. Шу меҳнатим меваси қандайлигини биласан, ё билмайсанми?! Кейин, ука, катта полвонни катта бил, кичик полвонни кичик! Манави Шералига ўхшаб, бўлар-бўлмасга жирриллама. Агар ҳаволанадиган бўлсанг, ерга қандай қулаб тушганингни билмай қоласан! Зўр полвон дегани, билагги ҳам, одоби ҳам зўр дегани, билдингми?!

Аканинг куйинчаклик билан айтган бу гапларини, менимча, ука унчалик англамади-ёв. Чунки у акасининг кўзларига боқиб, нимадандир ҳайратланиб ўтирарди. Тўғриси, бу ҳайрат нимаданлигини унчалик фаҳмлай олмадим. Бу биргина укага маълум эди, холос. Охири ука ҳам чидаб туролмади шекилли, бирдан портлади: — Ака, сизга нима бўлди?! Боядан буён кузатиб турибман, ўзингизни ғалати тутаяпсиз.

Музаффар эса: — Менга ҳеч нима бўлгани йўқ! Нега ўзимни ғалати тутишим керак экан, — деди гўё ҳеч нарса бўлмагандек.

— Қачондан бери худди алаҳсираётган одамдек гапираяпсиз.

— Нима деб алаҳсирадим?

— Шу тобда насиҳат қилишингиз ғалати эмасми? Авваллари бунақа гапни ҳеч айтмасдингиз-ку?!

— Бўлса бордир. Ҳозир мавриди келиб қолди, айтдим-қўйдим-да, ука. Шунга шунча хавотирланиш шартми!

— Барибир кўнглим алағда бўлиб кетаяпти, бу нимадан эканлигини ҳеч билмаяпман.

— Кўнглингни бўлма, ука, кўнглингни тўғри тут! Кўнгил душман, деб айтишади-ку, ахир!

— Ака, мени тўғри тушунинг-ку, лекин гапларингиз гўё хайр-маъзур қилаётган одамнинг гапига ўхшаб-ўхшаб кетаяпти-да...

— Сенга шундай туюлаётгандир. Лекин ҳар қачонгидан бардамман.

— Шундай бўлсин-да, ишқилиб.

— Э, Маликбой, яна бир гапни айтаман, деб эсдан чиқарибман.

— Яна қандай гап, ака?

— Ўғлим ҳали ёш. Лекин олишга қизиқиши яхши. Вақт топганингда у билан ўзинг шуғуллан! Бизни ўзинг биласан, ҳеч вақт ажратолмаяпман. Уям мендек, сендек полвон бўлса, деб ният қилганман.

— Зўр полвоннинг ўғли ҳам зўр бўлиши керак!

— Шунинг учун у билан ўзинг шуғуллан!

— Майли, шуғулланаман. Лекин сизнинг давра ўртасида бундай туришингиз кимларгадир ёқмаяпти, шекилли.

— Нима, сен ҳам чўзмасдан, олиш деяпсанми?!

— Йўқ! Энди тўхтасангиз бўларди, демоқчиман. Бир гал олишмасангиз, шу сафар таслим бўлиб чиқиб кетсангиз, нима бўлади?! Осмон узилиб ерга тушмайди-ку! Элни ўйлаётган бўлсангиз, улар аҳволингизни тушунади. Тушунмайди-ганлар топилса, уларнинг ўзи билади. Ҳозир сизнинг соғлигингиз баридан муҳим! Шундай қилсангиз, ичини ит тирнаб ўтирган дўстларингиз хурсанд бўлишади.

— Душманлар-чи? Улар хурсанд бўлмайдами?! Музаффар олишмай, тан берди, демайдами? Ана шу гап керакми сенга, ука?!

— Менга соғлигингиз керак, шон-шуҳрат эмас! Соғликни йўқотадиган шон-шуҳратнинг нима кераги бор? Бундай обрўнинг неча пуллик қиммати бор, ака?!

— Балки... ҳақ гапни айтаётгандирсан. Аммо шуни унутма, мен ўзимни кураш майдонида топдим, ўзимни йўқот-

сам шу майдон ичида йўқотаман, билдингми?! Асл полвон ўлса ҳам олишиб ўлади!..

... Музаффар полвон кесиб айтди. Гапириш энди фойдасиз эканлигини тушунган Малик бошқа тортишмади. У ўтира туриб, кўз қири билан акасини яна таъқиб қила бошлади. Кейин: — Ака, — деди-ю, томоғига нимадир тиқилгандек ютиниб, бошини эгиб ўтириб олди...

Ака-уканинг суҳбатидан ҳайрон бўлиб қолдим. Шу алфозда кимга ён босиб, кимни қоралашни билмасдим. Шу ўйлар билан бўлиб турганимда одамларнинг ғала-ғовури диққатимни тортди. Кимдир: “Бу нима, қачонгача ўтира-миз”, деса, яна бири: “Даврага чиққач, полвонга ўхшаб олишсин-да”, дерди. Ҳа, оғзига кучи етмаган одамлар-а! Бу ерда нималар бўлмаяпти, наҳотки кўрмаётган бўлсаларинг?! Аммо элнинг оғзига элак тутиб бўлмас экан. Агар аҳвол шундай кетаверса, вазиятни ўнглаб олиш қийин бўлади. Бундай ҳол ҳаётимда биринчи бор рўй бераётгани учун нима қилишни билмасдан иккиланиб қолдим. Нимадир қилмасам бўлмайдиган кўринади. Аммо нима қилиш кераклигини аниқ билмасдим. Фақат шуни билардимки, муаммо билан тўқнаш келмасдан туриб, уни ҳал этиб бўлмасди...

Бу пайтга келиб Музаффар полвон яна давра айлана бошлаганди. Бир айланди, икки айланди. Агар унинг йўлини тўсмасам, яна неча бор айланган бўларди, буниси аниқ эмас. Шартта полвоннинг билагидан тутдим. Унинг таранг тортилган билагида аллақандай майин титроқни сезгандек бўлдим. Бундан бир оз сескандим. Буни кутмаган полвон менга ялт этиб қаради-да: — Ҳа, полвон ака, тинчликми? — деди гўё гап нимадалигини тушунмаган одамдек.

— Тинчлик, — дедим.

— Нимадир демоқчимидингиз?

— Демоқчи эдим, лекин энди иккиланаяпман...

— Айтинг, нима бўлсаям айтинг!

— Сизга нимадир бўлаётгани аниқ. Шунинг учун олиш-ни тўхтатинг, демоқчи эдим...

— Полвон ака, туриб-туриб топган гапингиз шу бўлди-ми? Нима учун олишмаслигим керак?! Нега ҳамма олишишимни истамаяпти? Нималигини тушунтира оласиз-ми?!

— Тушунтиришга ҳожат йўқ! Бироқ кўпни кўрган, кўплаб давраларда курашган одам сифатида шуни маслаҳат бермоқчиман.

— Маслаҳат учун раҳмат, ака. Ўзингиз айтинг, агар сиз ор учун даврага чиқиб қўйсангиз, даврани ташлаб, олиш-масдан кетармидингиз?!

— Агар арзийдиган сабаб бўлмаса, сира ташлаб кетмасдим.

— Балли ака! Мен ҳам даврани ташлаб кетишга арзийдиган сабаб кўрмайпман! Шундай экан, қандай қилиб чиқиб кетайин?!

...Полвон билганидан қолмади. Бир тарафдан унинг гапида ҳам жон бор. Алининг майдонига чиққан одам уни қандай қилиб ташлаб кетиши мумкин! Асл полвон ўлса ўладики, даврани бесабаб ташлаб чиқмайди. Бу пайтда сабрим тугаб бораётганди.

— Унда олишинглар-да, — дедим қизишиб кетганимдан.

— Олишаман, ака, — деди Музаффар бир оз аччиқланиб. — Анавини чиқармайсизми?! Қачонгача ялпайиб ўтиради...

Шу гап менга етарли бўлди: — Шерали, тур, талаб қилдингми, олиш-да, энди, — дедим унга бор газабимни сочиб. Шерали шуни кутиб турган экан, шекилли, даврага отилиб чиқди. Ана шунда ён-атрофдаги шивир-шивирлар тинчиди. Мен ҳам тинчлангандек бўлдим у хануз Музаффардан хавотирда эдим. Чунки у Шералининг чиқиб келишини кўз қири билан зимдан кузатиб турибди. Унинг кузатишида аллақандай сир, маъно бордек эди. Аммо қандай маъно бору у энди нима қилади, буни билмасдим. Музаффар эса ҳамон кузата-япти, жуда синчковлик билан кузатаяпти...

* * *

Тўй-курашлар мавсуми бошланди. Ўзбекистону Тожикистонда катта тўйлар бўлиб, беҳисоб совринлар қўйилмоқда. Полвонлар у тўйдан бу тўйга чопиб қолган. Уларнинг бош қашишга вақти йўқ. Ана шундай кунларнинг бирида Абдорбек Музаффар билан Баҳодирни Тожикистонда бўладиган катта тўйга таклиф қилди. Тўйдан Сурхон полвонлари асл совринлар билан қайтишди. Шу-шу улар

Тожикистонга тез-тез борадиган, у ердаги тўйлар буларсиз ўтмайдиган бўлиб қолди. Икки дўст ҳатто маҳаллий полвонларни ҳам доғда қолдириб, зўр совринларни ҳалоллаб кета бошлади. Бу мезбон полвонларга ёқмагани аниқ. Ҳар ниманинг кушандаси бор экан-да. Сурхон полвонларининг ошига шерик бўлаётгани ўша ерлик баъзи полвонларнинг гашига тегди. Шу тариқа улар меҳмонларга тиш қайрашади. Музаффар, Баҳодир ва уларнинг шериклари эса бундан беҳабар.

Музаффар полвоннинг куч-қувватга тўлиб, шуҳратга бурканган кезлари эмасми, ҳар қандай полвонни силтаб отаман, дейди. Унинг олдига тушадиган полвон йўқ. Ўша кезларда улар яна Тожикистондаги, аниқроғи, Душанбедаги катта тўйга боришади. Совринга қўйилаётган буюмлар ҳисобсиз: туя дейсизми, тилла дейсизми, машина дейсизми, ҳамма нарса бор. Тўй эгаси шунча мол-дунёсини курашга тикибдими, энди уларни ҳалоллаб ютиб оладиган билаги зўрлар керак! Музаффар ана шундай полвонлардан эди. Аммо бу даврада бошқа зўрлар ҳам кўп. Буни гуруҳ-гуруҳ бўлиб ўтирган полвонларга, уларнинг сиёқига қараб билиш мумкин эди. Агар бирини йиқитсанг, иккинчиси талаб қилиб чиқади. Уларнинг барига тенг келиш мушкул...

Музаффарнинг чинданам етилган пайтлари экан-да, беш-олтитасини бирин-кетин ерга қапиштирди. Мушкулотга дуч келган тожик полвонлари: “Энди нима қиламиз”, дегандек бир-бирига қараб қолишди. Бироқ уларнинг зўри ҳали Музаффар билан юзлашгани йўқ. Оти Нодир, негадир уни Нодиршоҳ дейишаркан. Унга қарадим, кўзимга жуда ҳайбатли кўринди. Э, эсим курсин, мен ҳам ўша даврада эдим, буни айтишни унутибман. Тўйнинг эгаси овозамни эшитганми, тўйга бақовуллик қилсин, деб чақиртирган эди. Келдим, келиб хато қилмабман. Ахир, бундай номдор полвонларни бошқа пайт бўлганида бир даврага жамлаб бўлмасди.

Бир пайт тожик полвонлари ўтирган қурда мунозара бошланиб кетди. Улар Музаффарга кимни чиқарамиз, деган масалада баҳслашишди. Санжар исмли полвон: — Мен чиқарман, нима дейсизлар, — деди тўсатдан.

— Йўқ, сен тўғри келмайсан, — деди Нодир полвон бир оз мулоҳаза қилгач. — Кўрмадингми, сендан зўрларниям илиб отди-ку?! Агар чиқадиған бўлсанг, йиқиласану, юзимизни ерга қаратасан-қўясан. Ҳозир қизиққонлик қилишнинг мавридмас. Аксинча, ўйлаб иш қилиш керак!

— Нодир ака, менга қарши экансиз, унда нима иш қиламиз?

— Унинг бир оз толиқишини кутсак, яхши иш бўлармиди, дейман.

— Бу ўзбек толиқадиғанга ўхшамаяпти-ку...

— Кўриб турибман. Шунинг учун уни ҳолдан тойдирадиган полвонни чиқариш керак! Яхши олишмасаям у ёқдан-бу ёққа қочиб, толиқтириш керак уни. Ана шундан сўнг ҳал қилувчи зарбани берамиз!

— Ким уни толиқтиради?

— Ана, Анвар чиқади. Шундайми, Анвар?

— Э, Нодир ака, нима деяпсиз? У мени чирпирак қилиб, отиб юборади-ёв, чамамда.

— Агар тикка борсанг, отиши аниқ. Шунинг учун сен тикка бормайсан, қочиб олишасан. Ўзингни ҳар томонга ташлаб, уни ҳолдан тойдирасан!

— Нодир ака, ўзингиз чиқиб қўйсангиз бўлмайди-ми?

— Нима, мени қўрқаяпти, деяпсанми? Қўрқаётганим йўқ, эҳтиёткорлик қилаяпман, холос. Агар уни чарчатмай чиқадиған бўлсам, мени-да ташлаб юборади, кейин бутун юртга шарманда бўламиз. Анвар ука, ана шунақа гап.

— Сизни тушундим, ака!

— Унда ҳозирлигингни кўр, баковул эълон қилиши билан чиқасан!..

Баковул кўп куттирмади: — Музаффар полвонга яна талабгор борми, — деб баралла жар солди. Шуни кутиб турган Анвар шошилиб чиқди. Икки полвон номига катта соврин қўйилди ва улар таништирилди.

...Анвар полвон қочиб олишишнинг ҳадисини олган экан. Музаффар тутаман деса, у усталик билан ўзини олиб қочади. Бу ҳол кўп такрорланди. Майдонга чиққандан кейин қарсиллаб-қарсиллаб олишмайсанми, дейдиган одам йўқ. Ан-

вар эса майдоннинг гоҳ у ёғига, гоҳ бу ёғига қочиб, ҳеч тутқич бермаяпти. Бундан унинг ўзиям роса толиқди. Буни унинг юз-кўзидан ҳам билса бўларди. Айни пайтда у девдек келбатли Музаффарни анча ҳолдан тойдиришга эришди. У энтикиб-энтикиб нафас олмоқда. Қуёш эса атайлаб қилгандек, ерни тандирдек қизитаётир. Полвонлар босаётган кумтупроқ ялангоёқларини жизиллатиб куйдирмоқда. Қилт этган шабада йўқ. Нафас олиш борган сайин оғирлашиб бораётгандек. Гўё қуёш тиккага келганда қотиб қолганми, дейсан.

Агар кураш шундай давом этаверса, ҳар икки полвоннинг йиқилиши тайин. Буни ҳис этиб турган Музаффар бир енгил ҳаракат қилиб, Анварнинг ёқасидан маҳкам тутди. Унинг қўлига тушган полвоннинг чиқиб кетиши қийин. Тутдими, энди қўйиб юбормайди. Полвон ундан қутулиш учун қанча ҳаракат қилмасин, уддасидан чиқолмади. Музаффарнинг панжасидан қутулиш учун киши камида Музаффардек бўлиши керак.

Полвоним кўп куттирмади: — Ё, пирим, — деб Анварни елкасидан ошириб, ерга қадаб қўйди. Анвар қандай тушганини билмай қолди, бечора. Шунинг учун у бир муддат ўрnidан турмасдан ерда чўзилиб ётди. Бу орада уни жўралари майдондан олиб чиқиб кетди. Музаффар ҳансираб-ҳансираб, Баҳодирнинг ёнига бориб чўккалади...

Нодир полвон шуни кутаётганди. Анвар топшириқни қойиллатиб бажарди. Энди бемалол Музаффарга талаб қилиб чиқса бўлади. Давра ташқарисидан буларни кузатиб турган Баҳодир Музаффарни огоҳлантириш кераклигини биларди. У жўрасини гапга солди: — Жўра, зўр ташладинг! Сал бўлмаса, калласи билан ерга қадаларди...

— Раҳмат, жўра!

— Энди бугунги ишимиз тугади, десак ҳам бўлаверар-а?

— Агар биронтаси талабгор бўлиб чиқмаса...

— Музаффар, яна олишмоқчимисан? Олтитасини чалқанча қилдинг, бўлади-да, энди. Ўзингни ҳам ўйла, жўра!

— Қўй, Баҳодир, ҳозирдан ваҳима қилма! Талабгорнинг ўзи йўқ-ку, сенинг ваҳима қилишингни қара.

— Талабгор бўлса-бўлмаса, бошқа олишмайсан, бугунга етади!

Баҳодир яна нимадир демоқчи эди. Аммо баковулнинг чақириги унинг гапини бўлиб қўйди: — Халойиқ, ўзингиз кўрдингиз, Ўзбекистондан келган Музаффар полвон олти-та полвонимизни йиқитди. Энди уларнинг ори учун Тожикистоннинг зўравори Нодир полвон талаб қилмоқда. Бу жой мардлар майдони! Қочиб қолиш йўқ!..

Баковулнинг “Қочиб қолиш йўқ!”, деган гапи Музаффарга қаттиқ ботди, менимча. У ҳали нафасини ростлаб улгурмаган бўлса-да, қайтадан майдонга отилиб чиқди. Баҳодир ортидан “ҳай-ҳай”лаб қолаверди...

Баковул икки полвонни таништирди. Шундан сўнг иккиси бир-бирига рўпара келди. Музаффарнинг анча толиққанлигини билиб турган Нодир унга руҳий ҳужум қилмоқчи бўлди, шекилли: — Ўзбекнинг зўри сенмисан, ҳали, — деди рақибини менсимаётганлигини кўрсатиш учун. Музаффар босиқлик билан: — Ким зўрлигини, энди жўра, майдон кўрсатади, — деди.

— Қани, зўр бўлсанг, зўрлигингни кўрсат-чи!..

— Мезбонсан, мезбонлик иззатингни сақла!

— Ҳали ақл ҳам ўргатасанми?!

— Полвон дегани ҳўкиз эмас, полвон ҳам одам...

— Мени ҳўкизга чиқараяпсанми?

— Сени ҳўкиз демадим, иззатини билмаган ҳўкиз, деяпман. Шунинг учун иззатингни бил, жўра! Бу ерга сен билан жанжаллашгани келганим йўқ.

— Керак бўлса, жанжаллашамиз!..

— Киши ўзининг жойида мард бўлиб кетаркан-да, а?!

— Нима дединг, — деб Нодир қўлини ҳавога кўтарди. У, менимча, рақибига мушт туширмоқчи эди. Музаффар турган жойидан бир қадам ҳам чекинмади. Баковул “ҳай-ҳай”лаб келиб, уларнинг орасига тушди: — Сизларга нима бўлган ўзи? Икки элнинг зўри олишаман, деб даврага чиқиб, жанжал қилиб ўтирса, уят эмасми?! Эркаликни уйга бориб қиласизлар, билдиларингми?! “Фалончи” бой сенларни жанжаллашсин, деб тўй қилаётгани йўқ!

Баковул полвон зоти ҳурмат қиладиган обрўли киши эди. Шунинг учун полвонлар унинг гапини уятли иш қилиб қўйган боладек, бошларини эгиб эшитишди. Бошқа иложлари ҳам йўқ! Улар баковулнинг ишораси билан бир-бирига

худди арслондек ташландилар. Гоҳ униси, гоҳ буниси усул қўлади. Ҳатто, бир сафар Музаффар Нодирни ёнбош қилишига бир баҳя қолди. Аммо чалқанча қилмас экансан, бошқа уринишдан сира фойда йўқ. Шу боис улар дам олиб, дам олиб курашмоқда. Ниҳоят, Музаффар кутган қулай вазият етди. У рақибининг чап оёғини ички томондан илдириб олиб, ўзига қараб торта бошлади. Нодир истамай-истамай унга яқинлашаверди. Бу усул — Музаффарнинг хавфли усули. Буни бошқалар у каби ўзлаштирганлигини ҳеч кўрмаганман. Туюққа тушиб қолган Нодир ўзини олиб қочмоқчи бўлиб кўрди, бўлмади. У тақдирга тан берди, менимча. Музаффарга шу керак. У ўзига қапишиб келган Нодирни “Ё, пирим!”, деган ҳайқирик билан учасидан ошириб, ерга ташлади. Бечора Нодир ерга қандай келиб тушганлигини билмай қолди-ёв. Полвонларнинг ҳар бир ҳаракатини диққат билан кузатиб турган баковул: — Ҳалол, — деб бақирди. Унинг бу овозида ўз полвонига ачиниш ҳисси ҳам бор эди. Аммо зўрга тан бермасдан илож йўқ! Давра аҳли Музаффар полвонга тан берди. Биринчи бўлиб унинг ёнига чопиб келган Баҳодир: — Ҳе, укағардинг ули, ҳаммани қойил қилдинг, — деди. — Бундай шиддат билан олишганингни авваллари ҳеч кўрмаганман...

— Унинг ҳўкиздедек кучи бор экан, — деди Музаффар энтикиб-энтикиб нафас олиб.

— Нима бўлсаям йиқитдинг, шуниси ҳисоб...

Иккисининг гапини Нодирнинг: — Ў-ў, Музаффар, — деган чақирғи бўлиб қўйди. — Сен йиқитдим, бари битди, деб ўйлаяпсанми?! Ҳали ҳамма иш битгани йўқ, энди бошланаяпти...

Бу гапдан Баҳодирнинг жазаваси кўзиди: — Нима энди бошланади?! Йиқилганинг алам қилдими дейман? Олишни уdda қилолмай, энди жанжал чиқармоқчимисан?!

— Сен жим тур, мен Музаффарга гапираяпман!

— Музаффар билан мен битта одамман. Унга тегишли гап менга ҳам тегишли, шуни эсингдан чиқарма!

— Унда, билиб қўй, иккаланг билан ҳали кўп тўқнашамиз...

— Яна йиқилгинг келаётган бўлса, марҳамат, тўқнаш келавер!

— Тилингни тий!..

Вазият жиддий тус олаётганлигини кўрган Музаффар: — Баҳодир, бўлди жўра, бўлди қил, — деб ўртага тушди. — Биз бу ерга жанжаллашгани келганимиз йўқ-ку! Бировнинг тўйини бузиш яхши эмас.

— Майли, жим десанг, жим бўламан. Лекин анавиям тилини тийсин-да!

— Сен жим бўл, у ҳам жим бўлади...

Нодир эса ўзини босадиганга ўхшамасди, чунки унга алам қилаётганди. Шунинг учун у: — Яна тўқнаш келишга тайёргарлик кўраверинглар, — деб бақириб-чақириб узоқлашди.

...Сурхондарёдан борган беш-олти киши бир бўлиб қайтдик. Музаффар машинанинг орқа ўриндигида хаёл суриб келмоқда. Менимча, у бугунги олишни таҳлил қилаётганди. Чиндан ҳам қайта-қайта эслашга арзийдиган олиш бўлди ўзиям. Бўларини айтсам, бундай олиш ҳар қандай полвоннинг ҳаётини безайди. Бугунги кураш Музаффарнинг ҳаётига ана шундай безак бўлиб тушганди, десам муболаға бўлмайди. Балки полвон йўл бўйи шулар ҳақида ўйлагандир. Бу — менинг фикрим. Унинг нималарни ўйлаганлигини эса бир ўзи билади, бир Аллоҳ билади...

* * *

Музаффар Шералини ўзининг ёнига етиб келгунга қадар кузатиб турди. Унинг бу кузатишида ҳам қандайдир маъно бордек эди. Аммо бу маънони чақишга менга йўл бўлсин. Мендан олиш ҳақида сўрашсин, айтиб берайин, бошқасини сўраш бефойда.

... Музаффар Шералининг ёқасига бургутдек чанг солди. Унинг панжаси ҳалиям зўр, унинг панжасига тушган ёқанинг ҳалиям чиқиб кетиши қийин. Шерали ҳар қанча чиранмасин, қанча силтаб тортмасин, ёқасини бўшатиб ололмади. Музаффар уни аста-секин ўзига қаратиб тортаверди. Рақибининг оёғини ичидан илдирди, ўзига тортди, учасига олди, чирпирак қилиб ерга ташлади. Аммо рақибининг абжирлиги панд бердими, дарди панд бердими, ишқилиб Шерали ёнбош бўлиб тушди. Олишнинг чўзилиши Музаффарнинг зиёнига ишлаётганди. Айниқса, у сўнгги усулдан кейин биқинини ушлаб, Баҳодирнинг ёнига бо-

риб ўтириб олди. Баҳодир барини кўриб-билиб турибди, аммо нима қилишни, нима дейишни билмасди. Унинг бахтига Музаффарнинг ўзи гап бошлаб қолди: — Кўп олишларни кўрганман, лекин ҳозиргидек зўриққанганимни ҳеч эслай олмайман.

Нима дейишини билмай турган Баҳодир каловланди: — Авваллари тинимсиз машқ қилардинг. Касал бўлганингдан буён машқлар ҳам тўхтади. Зўриқишинг, балки шундандир...

— Йўқ, бошқа сабаби борга ўхшайди.

— Қанақа сабаб экан у?

— Ичимда қандайдир оғриқ бор. Бунинг устига ҳаво етишмаётгандек ҳис қилаяпман ўзимни. Авваллари кун бўйи олишсам ҳам бундай бўлмасди. Ҳозир нима жин урди, билмадим...

— Ундай бўлса, Музаффар, барига қўл силта! Олишни тўхтат! Шерали нима деса деяверсин, одамлар билан ҳам ишинг бўлмасин! Агар шундай қилмасанг...

— Агар шундай қилмасам, нима қиласан?

— Ўзим тўхтатаман, бу бефайз олишни!

— Нега менинг ўзим ҳал қилмайман?! Нега сен ҳал қилишинг керак?! Ахир, сен Музаффар эмассан-ку!

— Тўғри, Музаффар эмасман. Лекин ўша қайсар Музаффарнинг жон жўрасиман, билдингми Музаффар, аҳмоқ Музаффар?!

— Олишма, дейсанми?

— Олишма!..

— Ундан кўра, “Бир наъра тортиб, ўл”, десанг бўлмай-дими, Баҳодир?!

— Соғ бўлганингда “Олишма”, десам, тилим кесилсин эди! Ёки шунча йиллардан бери сени бирон марта олишдан қайтардимми?! Қайтарганим йўқ!

— Хўш, ҳозир нима бўпти?! Олишга яраб турибман-ку...

— Яраяпсан, аммо...

— Нима, аммо?..

— Ўзинг билиб турибсан-ку, жўра! Фақат буни тан олгинг келмаяпти.

— Нимани билиб турибман, нима экан ўша нарсаси?

— Қандайдир бир олишни деб умрингни емираяпсан...

— Бу қандайдир бир олиш эмас! Ор учун олиш, билдингми, Баҳодир?! Менга бошқа бундай гап ташлама!..

— Аввал қайсар эдинг. Ҳозир ҳам қайсарлигинг қўзиб турибди. Қанча уринмайин, сени қайтариш қийинга ўхшайди.

— Биларкансан-ку. Шундай экан, турли гап қилмасдан, омад тиласанг бўлмайдами, жўрага ўхшаб.

— Бор, билганингни қил! Яна нима дейман, омадингни берсин, жўра! Барибир, кўзингга қараб олиш. Бирон жойинг оғриси, дарров тўхтат...

Баҳодирнинг жон куйдириши беҳуда кетди. У қанча ҳаракат қилмасин, Музаффар билганидан қолмади. Полвоннинг орқа томири тортишса, тамом, уни ҳеч ким ўз билганидан қайтара олмайди. Бу сафар ҳам шундай бўлди. Ўжарлиги тутган Музаффар атайлаб қилгандек, шашт билан даврага интилди. Шералига кўзи тушгач, ҳазил қилгиси келди, шекилли: — Шерали, каллангдан офтоб ўтмасин, тагин. Кейин дўхтир-пўхтир қилиб, чопиб юрма, — деса бўладими, денг. Бу гапдан Шерали донг қотиб қолди. Музаффар эса ҳазилдан тўхтамайдигандек эди: — Шерали, нима шалвираб кетаяпсан?! Ё офтоб уриб улгурдими?..

— Музаффар ака, қўйинг шу гапларни. Ўзи нимагадир ич-ичимдан йиғи тошиб келаяпти.

— Йиғи тошиб келаётган бўлса, ерга ўтир-да, эрка қизга ўхшаб йиғлаб ол! Бунинг учун сени ҳеч ким уришмайди. Шу баҳона мен ҳам бир оз нафас ростлаб олардим.

Шерали ўзи бошлаб қўйган ишдан ташвишланмоқда. Ҳар ҳолда унинг гапидан буни илғаб олса бўларди. Агар у ростдан ҳам ташвишга тушаётган бўлса, нега даврани ташлаб чиқмаяпти?! Хатосини тушунган, Музаффар полвонни ўйлаган одам шундай қиларди-да, ахир! У эса ҳалиям даврада сўппайиб айланмоқда. Бу унинг олишмоқчи эканлигини билдиради. У талаб қилиб тургани учун Музаффар полвон яна даврага қайтди-ку. Ҳа, гўдаккина-я, ҳеч бўлмаса энди таслим бўлиб чиқиб кетсанг бўларди-ку, деб ич-ичимда Шералини янийман. Шу ўйлар миямни айнитай, дерди. Музаффар чиқиб келиши билан яна сергак тортдим. Унинг кийимларини тузатиб, белбоғини қаттиқ боғлаши жиддий олиш бўлишига ишорадек эди. Бу ишора нафақат Шералига ёки томошабинларга, балки менга берилгандек эди, гўё...

Икки алп бир-бирига яна юзланди. Қўллар ёқалардан тутди. Уларнинг тикка-тикка келишини кўриб, рости, завоқим келди. Айниқса, Музаффарнинг дунёга бир хавф келгану, уни бартараф этишга ошиқаётган баҳодирдек шижоат билан олишаётганлиги жуда ёқиб тушди. Балки унга тарафкашлик қилаётганлигим учун шундай кўринаётгандир. Энди бунисини билмадим...

Музаффар яна кутилмаганда ҳужумга ўтди. У рақибининг оёғини ички томонидан илдириб олиб, ўзига қаратиб тортди, сўнг “Ё, ошна!”, деб уни ерга ташлади. Нима бўлди экан, деб уларга қарадим. Шерали ерда чалқанча бўлиб ётарди. Шунда бор овозим билан: — Ҳалол! Ҳалол, — деб бақирдим. Э, нимасини айтайин, зўр барибир зўр-да! Касал ҳолида Шералидек алпни чалқанча қилдими, демак, Музаффар чиндан зўр экан!..

Давра Музаффарни олқишлай кетди. Унинг олдига биринчи бўлиб етиб келган Баҳодир жўрасининг қўлини маҳкам сиқиб, уни қутлади. Кўзлар энди қувончга тўла бошлагандики, Музаффар биқинини ушлаб, чўккалаб қолди...

* * *

Тожикистонда жуда катта тўй бўлаётганлиги ҳақида хабар келди. Буни эшитган Баҳодир Музаффарнинг уйига чоғди. У етиб келган пайтда Музаффар ҳовлини айланиб, хаёл суриб турарди.

— Э-э, жўра, кел. Тинчликми, кеч бўлганда юрибсан, — деди Музаффар Баҳодирга қўлини узатар экан.

— Тинчлик, тинчлик. Эртага Душанбеда катта тўй бўлаётган экан, шуни сенга етказай, деб келаётгандим.

— Яхши-ку! Олишда ўтган галги жанжалкаш ҳам бўладими?

— Менимча, бўлади. Унинг жойи, шундай бўлгач, албатта, қатнашади...

— Гапнинг очиғи, ўша полвоннинг юзини кўргим келмаяпти. Полвон дегани бағрикенг бўлмайдими. У-чи, у кўпроқ жанжални хушлайдиган кўринади. У бола менга ёқмади. Борсак, яна жанжал чиқариб юрмасмикан?!

— Жанжал чиқариб, қаерга борарди. Бунинг устига, бу гал тўрт-бешта шогирдларни ҳам олиб борамиз.

— Аслида-ку, сабаб бу эмас... Баҳодир, жўрамсан, майли, сенга айтаман. Агар бирон ишга кўнглинг ҳеч чопмаса, нима қилардинг?

— Гап бу ёқда, де. Агар ростдан ҳам кўнглинг чопмаётган бўлса, оёғинг тортмаётган бўлса, мажбурламайман. Нимани маъқул кўрсанг, шуни қил, жўра! Битта олишга бормасак, бирон жойимиз камайиб қолмайди.

— Нималигини билмадим, лекин бир неча кундан бери кўнглим алғов-далгов бўлиб юрибди. Кўнглимга қил ҳам сиғмаётгандек. Бунинг сабабини ўзим ҳам тушунолганим йўқ.

— Ҳар куни машқ, ҳар куни олиш. Балки чарчагандирсан? Шунинг учун ҳеч нимани ўйламасдан, дам ол. Бир-икки кунда ҳаммаси ўтиб кетади. Энди, жўра, менга рухсат...

Баҳодир кета туриб, Музаффарнинг юзига билдирмайгина қараб олди. Унинг юзида қандайдир тушунарсиз ифодалар бор эди. Баҳодир қандай тез келган бўлса, яна шундай тез қайтди. У уйга келгандан кейин ҳам жўрасини, унинг юзидаги ифодаларни ўйлади. Унга нимадир бўлган, аммо у нима?! Унинг юзи нега маънос тортган? Уни нима қийнапти? Бирон кўнгилсизлик бўлдимиз? Баҳодир ўзига кўп саволлар берди-ю, уларнинг биронтасига ҳам жавоб тополмади. Сўнг ўзини қийнамасликка ҳаракат қилиб, жўрасини ҳам, ўзини ҳам, ҳуллас, бутун дунёни Аллоҳга омонат қилиб, уйқуга кетди.

Баҳодир тонг азонда дарвоза тарақ-туруқидан уйғонди. Хўроздан олдин туриб, дарвозани тақиллатаётган ким?! У кўзини ишқалаб-ишқалаб, дарвоза томонга юрди. Эшикни очди, қаршисида Музаффар қулиб турарди.

— Эрталабдан нима қилиб юрибсан, — деди Баҳодир каловланиб.

— Кеча Душанбеда тўй бор, деётгандинг-ку. Нима, эсингдан чиқдимиз?

— Бормайдиган бўлгандик, шекилли...

— Нимага бормас эканмиз, бўл, отлан!

— Ҳали ҳеч кимга айтмагандим.

— Айтиб ўтириш шарт эмас. Бир-иккитасини йўлдан оламиз.

Баҳодир шошиб қолди. Музаффарнинг қистови билан шошиб ҳозирлик кўрди. Шундан сўнг улар йўл-йўлакай

шогирдларини олиб, йўлга тушишди. Музаффар “Волга”-нинг орқа ўриндигига жойлашди, рулда Баҳодир.

— Олиш қачон бошланади, — деди Музаффар ташқаридан кўз узмай.

— Шу, чошгоҳларда...

— Етиб боролсак керак?..

— Ҳали вақт эрта, бемалол етамиз...

— Анави, ўтган сафар жанжал кўтарган полвоннинг оти нима эди?

— Нодирмиди, Нодиршоҳмиди...

— Ҳа, ўша, яна жанжал чиқармаса, бўлди. Нима бўлгандаям ҳушёр туришимиз керак.

— Агар ўзини билса, жанжал чиқармайди.

— У ўзини биладиганга ўхшамайди.

— Кел, жўра, шуни ўйлаб ўтирмайлик.

— Тўғри айтасан, нимасини ўйлаймиз шунинг...

Сурхон полвонлари чошгоҳга яқин тўйхонага кириб боришади. Олиш энди бошланай, деб турган экан. Мезбонлар уларни иззат-ҳурмат билан кутиб олди. Узоқдан ҳурмат қилиб келган, деб соя-салқин жойга ўтқазишди. Дастурхонга тўйнинг турли неъматларини тўкишган экан ўзиям. То олиш бошлангунга қадар полвонлар чақчақлашиб ўтиришди. Шу пайт дарвозадан Нодир полвоннинг қораси кўринди. Бунни кўрган Баҳодир: — Анавилар ҳам келибди, — деди Музаффарни секингина туртиб.

— Кўрдим! Унинг келиши аниқ эди.

— Бизда нима иши бор?!

— Нима, ўтган галги машмашаларни эсингдан чиқардингми?

— Эсимда! Лекин нимаям қиларди?! Агар беллашса, бунинг қўрқадиган жойи йўқ. Чирпирак қилиб, ернинг кўзига олиб келиб урасан, туғилганига пушаймон еб қайтиб кетади. Агар нияти шу бўлса, марҳамат, чиқсин!

— Тўғри айтасан Баҳодир, яна олишмоқчи бўлса, мана, мен тайёр!

Шу орада мезбонлардан бири: — Полвонлар, олиш бошланди, даврага ўтинглар, — деб қолди. Шуни кутаётган полвонлар: “Юзимизни Яратганнинг ўзи ёруғ қилсин”, деб ўринларидан кўзғалишди. Олиш майдони шу атрофда экан.

Ҳар жойнинг полвонлари алоҳида-алоҳида бўлиб ўтириб олишди. Тез орада майдон ишқибозу полвонлар билан тўлди.

Олиш бошланди. Одатга кўра, аввал болалар ва ўсмирлар беллашди. Шу орада Музаффар ва Баҳодирнинг шогирдлари бир нечтаси устидан ғалаба қозонди. Тез орада Баҳодир ҳам ўзини кўрсатди. Абжирлик ва чаққонликда жўрасидан қолишмайдиган Баҳодир бир неча рақибини кулатди. Навбат Музаффарга етиб келди. У ҳаш-паш дегунча иккита-учтасини босди-қўйди. Лекин нимагадир, Нодир полвон майдонга чиқай, демасди. Балки у аввалги олишдан кейин Музаффардан кўрқиб қолгандир. Лекин бунақага ўхшамади. Чунки у вақти-вақти билан Музаффарга айёрона қараб қўймоқда. Унинг бу ҳаракати жуда тушунарсиз. Нодирнинг бу ҳаракатларидан шубҳага борган Музаффар Баҳодирнинг ёнига ўтиргач, сўради: — Нодирнинг шумшайиб қарашини сезаяпсанми?

— Кўрдим! У ниманидир режалаштирган. Аммо нимани, бунга ақлим етмаяпти.

— У олишадиганга ўхшамайди. Менимча, у олишга келмаган. Демак, у бошқа бир ниятда. Аммо қандай ният...

— Балки томошага келгандир. Шундай экан, ҳар нарса-ни ўзимизга олавермайлик, Музаффар!

— Гапинг маъқул, жўра! Агар ёмон нияти бўлса, Худонинг ўзи унинг юзини тескари қилсин, деймиз. Бошқа нима-ям дердик, шундай эмасми?

— Кураш тугай деб қолди. Шу пайтгача ҳеч нарса қилмадим, энди ҳам ҳеч нима қилмайди. Насиб бўлса, эсон-омон уйимизга етиб оламиз...

Курашдан сўнг полвонлар мезбонлар билан хайр-хўш қилиб, йўлга тушди. Ҳали ҳеч қанча юрмасларидан, машинасини йўл чеккасига тўхтатиб, буларнинг келишини кутиб турган Аброрга дуч келишди. У бир оз қизарган, кучли ҳаяжонда.

— Бундай турибсан, ука, — деди Баҳодир машина ойнасидан бошини чиқариб.

— Ғалатироқ гап эшитдим, шунинг учун йўлга чиқиб, сизларни кутиб тургандим.

— Қандай ғалати гап?! Аброр, ҳаяжонланмасдан тушунтириб гапир.

— Ҳозиргина полвон жўраларимдан бири айтиб қолди. Нодир полвон сизларга қарши ниманидир режалаштирганмиш. Шу пайтгача жим турган Музаффар машинадан тушиб келди-да, аччиқ аралаш деди: — У энағар яна нимани ўйлаётган экан?!

— Аниқ билмадим, Музаффар ака! Лекин унинг нияти яхши эмас!

— Сизнингча, у нима қилиши мумкин?

— Билмадим, билмадим.

— Ҳар ҳолда жонимизга қасд қилмаса керак?!

— Унчаликка боришмас, тағин билмадим. У қандайдир одамларни ёллаганмиш. Агар нияти ёмон бўлмаса, одам ёлламасди. Нима бўлгандаям эҳтиёт бўлиш керак! Бораверинглар, мен милиция билан ортингиздан бораман.

— Наҳотки шунчалик пасткашликка борса, — деб газабланди Баҳодир. Музаффар чуқур ўйга толди. Сўнг машинага кириб, жимгина ўтириб олди. Унинг нималарни ўйлаётганлиги ҳақида бирон нарса дейиш қийин. Кўпинча ўзимнинг кўнглимдан ўтган гапни билмайману, бировнинг кўнглидагини қардан билардим. Бу гапдан кайфиятимиз ёмон бузилди. Музаффар билан Баҳодир олдинда борадиган бўлди. Мен ёш полвонлар билан учинчи бўлиб бораман. Олдинда нима кутаётганини билмаганимиз учун Аллоҳга таваккал қилиб, йўлга тушдик.

* * *

Музаффарнинг биқини қаттиқ санчди шекилли, у чўккалаб қолди. Агар қаттиқ санчмаганида, девдай келбатли, шердай шижоатли полвоннинг бундай чўккалаб қолиши мумкин эмасди. Баҳодир югуриб бориб, унинг бир ёнидан олди, кимдир иккинчисидан тутди. Полвоннинг ранги бир алфозда, оқиш-кўкиш тусга киргандек эди, назаримда. Кўзлари ҳам сал бежороқ эди-ёв. У шу ҳолида ҳам ён-атрофга кўз югуртирди. Дарров сездим, у ўғлини излаётганди. Ота ёнгинасида юм-юм йиғлаб турган фарзандини сезмадими, дейман. Кейин ўғлини бундай аҳволда кўриб: — Полвон боласи йиғламайди, йиғлама ота ўғлим, — деди секингина. Аммо у шу биргина гапни ҳам жуда қийинчилик би-

лан айтди, буни кўриб турибмиз. Ўгли эса: — Ота, сизга нима бўлди? Туринг ота, — деди кўзларидан оқаётган шашқатор ёшларни енги билан артиб. Полвон унинг гапидан таъсирландими, ўрнидан турмоқчидек ҳаракат қилди-ю, аммо қуввати етмади ёки оғриқ халал берди. У шу ҳолида ҳам ўғлига далда беришга ҳаракат қилди: — Қўрқма, болам, менга ҳеч нима қилгани йўқ! Бир оз нафас ростлаб олай, кейин ҳаммаси яхши бўлади. Ҳали сени қанча-қанча олишларга олиб боришим керак. Мендай полвон бўласан-а, ўғлим?!

— Ҳа, ота, сиздай бўламан! Ундан олдин сиз тузалишингиз керак...

— Тузаламан! Лекин яна бир гап, зўр полвон бўламан, десанг, машқни ҳеч тўхтатма!

— Ҳозир машқ ҳақида гапирадиган пайтми? Аввал сиз тузалиб кетинг, кейин бир гап бўлар.

— Баракалла, ўғлим, баракалла! Полвоннинг фаросати ҳам зўр бўлиши керак, баракалла!..

Ота-боланинг гапидан кўпчилик таъсирланди. Айниқса, боланинг ақлли гапларини айтмайсизми. Бундан кўпчилик полвонлар юзини тескари қилиб, билдирмай йиғлаётганди. Мен ҳам йиғладим. Лекин бошқалардай кўз ёшимни яширолмадим. Буни ўйлаганим ҳам йўқ. Кўз ёшим киприклар орасидан сизиб чиқиб, соқолимни ювмоқда. Болага қўшилиб, очиқчасига йиғлашга тушдим. Бола нималарнидир гапириб-гапириб йиғлаётган эди, мен эса тошдай қотиб туриб йиглардим. Шу шашқатор ёш билан Музаффарга қарадим. Полвон борган сари ҳолсизланиб бораётгандек, назаримда. Шунинг учун Баҳодирни сал четроққа тортдим: — Баҳодир, жўрангнинг аҳволи ёмонга ўхшайди. Уни касалхонага олиб бориш керак! Тагин, кеч бўлиб юрмасин...

— Полвон ака, мен ҳам шуни ўйлаяпман. Аввалига ўнгла нар, деб кутдим, қарасам, огирлашиб бораётгандек...

— Дарди жиддийга ўхшайди, бўлинглар, шошилинглар!..

Баҳодир жон жўрасининг олдига келиб, синчковлик билан яна бир бора кўз югуртирди. Музаффарнинг аҳволи чиндан яхши эмасди. Шошиб қолган Баҳодир: — Машинани олиб келинглар, — деб бақирди. Кимдир машина томонга югурди. Ёш полвонлар уни авайлаб ўрнидан турғазишди.

Полвон ўзини тутиб турадиган аҳволда эмасди. Шунинг учун уни кўтариб олишди. Бу орада кимдир машинани олиб келди. Уни эҳтиётлаб машинанинг орқа ўриндиғига ётқизишди. Баҳодир унинг бошини тиззасига олди. Шу пайт кўзини очган Музаффар: — Малик, ўғлимни уйга олиб бор, уларни хабардор қил, — деди-ю, индамай қолди.

Машина ўрнидан оҳиста қўзғалди. Ҳаммамиз машина орқасидан маъюс қараб қолдик. Малик ҳам карахт эди. У шундайга ҳам Шерзоднинг қўлидан маҳкам тутиб олган. Унинг шу туришидан ич-этини еяётганлигини билиш қийин эмасди. Шу пайт кутилмаганда Шерзод унинг қўлидан отилиб чиқиб, машина кетидан чопиб кетди: — Отажон, энди нима қиламан, отажон?! Мени ташлаб кетманг, отажон! Катта бўлсам, Шералини ерга қапиштираман, тўхтанг, отажон!..

Ҳеч ким унинг кетидан чопмади. Чунки биронтамиз югурадиган аҳволда эмасдик. Менинг эса оёқ-қўлим қалтираб, ерга мукка тушдим. Шунда кимдир елкамдан тортгандек бўлди. Қарасам, Шерали экан, у ғамгин. Унга: — Нима дейсан, — дедим қўлини елкамдан олиб ташлаб. У: — Полвон ака, бундай бўлишини қаердан билибман, ҳе, энасини... Агар шундай бўлишини билганимда, олиш-полишига келмаган бўлардим...

— Менга ўзингни оқлашинг керак эмас. Наҳотки полвоннинг жигари касаллигини эшитмаган бўлсанг?!

— Озроқ мазаси йўқ, деб эшитгандим. Лекин бунчалик жиддийлигини, ўлай агар, билганим йўқ!..

— Хўп, мени ишонтирдинг, дейлик. Лекин унинг уйидагиларга нима дейсан? Уларни қандай ишонтирасан?! Уйинг куйди, Шерали, унинг ўғли олдида ўзингни қандай оқлайсан?! “Отамни нима қилдинг”, деса, нима дейсан?!

— Каллам шишиб кетаяпти, полвон ака. Шунинг учун нима қилишни, нима дейишни билмайман ҳозир.

— Ҳе, шишган каллангга... Шуни олдинроқ ўйласанг, ўлармидинг?!

— Энди нима қил дейсиз? Мен нима қилайин?

— Бошингни эг, эгилган бошни қилич кесмайди!

— Жумбоқ қилмасдан, очиқча айтинг. Ҳозир жумбоқни тушунаманми?

— Нимага тушунмайсан! Касалхонага бор, уйига бор, онасидан, ўғлидан хабар ол!

— Полвон ака, ғалати гапирмаяпсизми?..

— Нимаси ғалати? Унинг майдон билан, полвонлар билан, ўғли билан қандай видолашганини кўрмадингми?!

— Нима бўлгандаям у ҳали тирик. Шунинг учун яхши ният қилайлик, ака! Бунинг устига Музаффар ака бақувват, чидамли, ҳар қандай дардни енгиб чиқади...

— Кошки, шундай бўлса, Шерали, аҳмоқ Шерали! Бир кун келиб, кўпнинг қарғишига қолмасанг эди...

— Кўпнинг қарғишидан кўрқаман! Мен энди нима қилай, полвон ака?!

— Мен қаердан биламан? Бор... хабарлаш...

Шерали бир муддат гаранг одамдек талмовсираб турди. У яна нимадир демоқчи бўлди-ю, авзойимни кўриб, инда-май нари кетди. Уни тушунадиган аҳволда эмасдим. Лекин шундай ҳам унинг ичида ғалаён кечаётганлигини сезиб турардим. Аммо унга таскин берадиган ҳолим йўқ. Қолаверса, таскин бериб нима қиламан! Ахир, у эл суйган, мен суйган полвоннинг умрига чанг солди-ку! Таскин бериш у ёқда турсин, унинг бу ишини оқлаб бўладими, кечириб бўладими? Бошқалар, балки кечирар, лекин мен кечиролмайман! Шундай экан, таскинга бало борми?!..

Ўзим билан ўзим овора эканман, Шерзоднинг ёлворишлари хаёлимни бўлди. У Маликнинг қўлидан тутиб: — Отамнинг олдига олиб боринг, — деб ялинмоқда. Малик ҳалиям карахт. У нима дейишни билмаётганди. Кейин: — У ерда нима қиласан, — деди каловланиб.

— Отамни кўрмасам бўлмайди...

— Бўлди укажон, ҳали олиб бораман.

— Ҳозир бораман, ҳозир бормасам бўлмайди!

— Дўхтирга олиб кетишди-ку, кейинроқ борсак ҳам бўлаверади.

— Унда ўзим бораман!

Шерзод шу гапни айта-айта, чопиб кетди. Малик унинг орқасидан: — Тўхта Шерзоджон, — деб бақирди. Бола тўхтамади. Ўзим аралашмасам бўлмаслигини билдим. Чунки Малик ҳалиям карахтликдан чиқмаган.

— Тўхтанглар, — дедим ҳар иккисига эшиттириб. Малик менга ялт этиб қаради, Шерзод тўхтагандек бўлди. — Бу ерда бундоқ тураверсак, бўлмайди. Машинага чиқинглар, ўзим олиб бораман...

Гапимнинг давомини айтишга Шерзод имкон бермади: — Полвон бобо, ўзингиз олиб боринг, отамни кўрмасам бўлмайди...

— Неварам, шошма, биринчи уйларингга борайлик, кейин дўхтирхонага борамиз. Уйдагиларингни хабардор қилайлик, дейман-да. Нима дединг?..

— Яхши, полвон бобо! Фақат тезроқ борайлик, нимагадир юрагим типирчилаб кетаяпти...

— Сени тушунаман. Лекин ҳозирги аҳволда биз ҳеч нима қилолмаймиз.

— Тўғри, ҳеч нима қилолмаймиз. Лекин отамнинг ёнида далда бўлиб туришим мумкин-ку...

— Мумкин, мумкин, — дедим-да, кўз ёшимни артиш учун ўгирилиб олдим. Агар менинг йиглаётганимни кўрса, Шерзод баттар бўлади. Шунинг учун ичимдан тошиб келаётган бор алам-изтиробимни ичимга ютдим. Сўнг иккисини олиб, йўлга тушдим. Йўл-йўлакай Музаффар ҳақида, унинг шон-шуҳрати ҳақида узоқ ҳаёлларга берилдим. Наҳотки ана шундай юз йилда бир келадиган полвон кучга тўлган пайтида ўсал бўлиб қолса? Наҳотки уни олиш майдонларида бошқа кўрмасам? Наҳотки унинг бу дунёга қилган сафари шунчалик қисқа бўлса? Наҳотки бир чораси, бир иложи бўлмаса?

* * *

Музаффар полвоннинг шуҳрат чўққисига кўтарилган кезлари кечагидек эсимда. Энди нафақат унинг ўзи тўйларга боради, балки уни атайлаб излаб келиб, тўйга таклиф қиладиганлар кўпайганди. Бир сафар афғонистонлик боининг тўйига таклиф қилишгани эсимда. Афғонлар унча-мунча полвонни тан олмайди. Ахир, хашаки полвонни чақириб, бошига урадим...

Қисқаси, Музаффар уч-тўртта полвонни ёнига олиб, Кобулга боради. У менгаям юринг, деди. Афғонларнинг тўйи, курашини кўриш насиб қиламан деб турса, бундан юз буриб бўладими?! Ўша пайтлар Афғонистонда, ҳалиги нима

эди, ҳа, инқилоб бўлмаган, у ерда сокинлик ҳукмрон эди. Етиб боргач, буни кўзим билан кўрдим. Одамлар тинч-осуда ҳаёт кечиришмоқда. Тўй тинчлик замониға ярашади. Агар бир ёнингдан ўқ отиб турса ёки бирон нима портлаб ётса, қандай тўй қиласан?! Бундай пайтда кўнгилға тўй сигади ми?

Кобулда бизни роса меҳмон қилишди. Шундан сўнг кураш бўладиган футбол майдониға бордик. Майдонмисан-майдон экан ўзиям. Жуда чиройли қилиб безатилган. Гўё катта фестивалми, катта байрамми бўлаяпти, деб ўйлайди кўрган киши. Стадионда биронта бўш жой йўқ. Эҳ-е, бу давраға келган полвонларни айтмайсизми. Ўрта Осиё, Покистону Ҳиндистондан зўр-зўр полвонлар келишибди. Полвонлар сиёқини кўрган Баҳодир аввалиға бир оз ваҳимаға тушади: — Музаффар, буларнинг ҳайбатини кўриб, ҳозирдан ваҳима босаяпти, одамни...

Музаффарнинг сал нарсадан кўрқадиган одати йўқ. Шунинг учун у жўрасиға далда берди: — Баҳодир, биз кўп давраларни кўрдик. Лекин ҳеч қачон чўчимадик. Шунинг учундир доимо ғалаба қозондик. Тўғри, ҳозир бу ерға сара полвонлар йиғилган. Лекин унутма, ўзимизни улардан кам дема. Агар кам бўлганимизда, бизни бу ерларға чақиритмаган бўларди.

— Раҳмат жўра, юракдаги ваҳимани сурдинг. Барибир, хушёр бўлиш керак, дейман-да...

— Албатта! Билиб қўй, хушёрликни йўқотган полвон чин полвон эмас! Ундай полвон кимнингдир емишиға айланади!

— Бошқа полвонларни танимайман. Лекин афғонларнинг Аҳмадшоҳини жуда кучли дейишаяпти.

— Тўғрисини айтсам, таърифлаганича бор. У бизға ўхшаб тикка келади, чекинишни, пайсалға солишни хуш кўрмайди. Агар усул қўллаيمان, десанг, тескари усул ишлатиб, ерға босади-қўяди. Унинг ана шу тескари усули жуда хавфли. Рақиб хушёрликни сал йўқотса, бўлди, ерға чалқанча қилади.

— Жўра, уни яхши биларкансан. Балки бугун у билан олишишингға тўғри келар.

— Бунинг кўрқадиган жойи йўқ. Агар чиндан зўр бўлса, ерға босади. Йиқилганни ер кўтаради. Мардларча йиқилиш, билсанг, марднинг иши! Бунинг нимасини ўйлаб ўтираман, тўқнаш келиб қолсам, ҳеч иккиланмасдан олишавераман.

— Шу феълингга тан бераман-да. Ҳеч нимадан қўрқмайсан, ҳеч нимани ўйлаб ўтирмайсан, олишиш керакми, олишаверасан.

— Билиб қўй, қўрқоқ одамдан ҳеч замонда полвон чиқмаган. Ипидан-игнасиғача ҳисоблаб ўтирадиган одамдан ҳам полвон чиқмайди. Полвон дегани, бир оз таваккалчи бўлади. Лекин унинг таваккалчилиги ҳисобчининг ҳисобидан аниқ бўлиши керак!

...Олиш бошланди. Музаффар ҳам, Баҳодир ҳам бир нечта рақибини йиқитди. Бошқа зўр полвонлар-да, ғалаба қилиб, сараланиб бормоқда. Ғолиб полвонлар шоҳсупага қараб одимлашмоқда. Бу орада Баҳодир курашни тўхтатди, уни шу ерлик полвонлардан бири йиқитди. Музаффар қолган йўлни ёлғиз босиб ўтиши керак...

Сараланиб-сараланиб, тўрт нафар энг зўр полвон қолди. Уларнинг бири Музаффар. У энди ҳиндистонлик билан кураш тушади. Баковул иккисини эълон қилиб, уларни даврага таклиф қилди. Музаффарнинг чиндан етишган пайтлари экан-да, ўша ҳиндни елкасидан ошириб, ерга шундай ташладики, бутун давра ўрнидан туриб, олқишлади. Нариги жуфтликда Аҳмадшоҳнинг қўли баланд келди. Энди иккита зўр беллашади. Вақт кеч бўлиб қолгани учун баковул ҳаялламасдан полвонларни даврага чақирди. Бутун майдон аҳли эса Музаффар билан Аҳмадшоҳнинг ҳар бир ҳаракатини жон кўзи билан кузатмоқда. Тўғриси айтсам, бундай ҳаяжонли паллалар полвон ҳаётида ҳам, мухлислар ҳаётида ҳам камдан-кам бўлади. Шунинг учун Аҳмадшоҳ ҳам, Музаффар ҳам, уларнинг ёнидагилар ҳам қаттиқ ҳаяжонланмоқда. Айниқса, Баҳодирни айтмайсизми, Баҳодирни. Олишадиган Музаффару, барча ҳаяжон унда. У кучли ҳаяжон аралаш: — Музаффар, энди нима қиламиз, — деди. — Агар ўрнингда бўлсам, ўзимни тутиб ололмасдим.

— Баҳодир, нимага ҳаяжонланасан?

— Билмадим...

— Ёки Аҳмадшоҳнинг ҳайбатидан чўчияпсанми?

— Нега чўчийман, уям бир одам-да!..

— Ана энди ўзингга келдинг.

— Лекин, укағардинг ули тикка келаркан, эҳтиёт бўл!

— Бунинг чораси бор.

— Нима қилмоқчисан?

— Аччиқни аччиқ кесади, деган гапни эшитгансан, тўғрими? Шу учун у тикка келса, мен ҳам тикка бораман. Ким яхшироқ ва тезроқ усул қўлласа, албатта, ўша ғолиб бўлади. Бизнинг эса тезликдан нолийдиган жойимиз йўқ!

— Буни яхши ўйлабсан, лекин...

Баковул Музаффар билан Аҳмадшоҳни эълон қилди. Аҳмадшоҳ мезбон сифатида даврага биринчи бўлиб чиқди. Уни бутун давра олқишламоқда. Сўнг Музаффар даврага таклиф этилди. Майдон жим бўлиб қолди. Агар олиш Ўзбекистонда бўлганида, уни ҳамма олқишларди. Буни мухлисларнинг қўллаши полвонга руҳий таъсир қилиши мумкин, деб айтаяпман. Музаффар эса ишқибозларга унчалик эътибор бермади, аксинча, у буни табиий қабул қилди. Аммо холис туриши керак бўлган баковулнинг қитмирлиги унинг ғашига тегди. Баковул унга: — Полвон, Аҳмадшоҳнинг билак кучини кўраяпсанми, сени бир зумда эзгилаб ташлайди, — деди безбетлик билан. Музаффар унга бўш кетмади: — Хў, ака, нима деяпсиз, мен олиш майдонида катта бўлдим. Ўлсам шу майдонда ўламан! Шунинг учун тарафкашлик қилмасдан, баковуллингизни қилинг, — деб давра бўйлаб айланаверди.

— Ука, мени тўғри тушун, сенинг фойдангни кўзляяпман.

— Агар фойдамни кўзласангиз, холис баковуллик қилинг-да, менга гап ташламанг!

— Бўлди ука, бўлди...

Полвонлар қўл бериб, саломлашди. Ҳамма ҳаяжонда. Полвонлар қўл ушлашди. Одатда, кўпчилик полвонлар биринчи қўлда усул қўлламайди. Бироқ Музаффар бу гал шу одатни тарк этди. У Аҳмадшоҳнинг оёғини ички тарафдан илдириб олди. Бу унинг энг суйган, энг ишончли усули. Ростини, бу усулга тушиб қолган биронта полвон ҳозирга қадар қутулиб қолган эмас. Бу гал ҳам шундай бўлди. Музаффар рақибини чирпирак қилиб, ернинг кўзига олиб келиб урди! Менимча, Аҳмадшоҳ нима бўлганлигини сезмай қолди-ёв. Ишқибозлар бу ҳолдан узоқ вақт “ув-в” тортиб турди. Ана шунда Аҳмадшоҳ шарманда бўлганлигини билди. Энди нима қилади?! У югуриб бориб, баковулнинг қўлидан тутди: — Жон ака, бу шармандаликдан қутқаринг!..

— Қандай қилиб қутқараман, — деди баковул.

— Қайта олишишга имкон беринг...

— Бир марта йиқилганингни бутун эл кўрди. Шундай экан, қандай қилиб имкон бераман.

— Онг кетдим ака, онг кетдим...

— Бир йўли бор. Агар Музаффар полвон рози бўлса, олиш бўлади, рози бўлмаса, олиш бўлмайди!

Ноилож қолган Аҳмадшоҳ Музаффарга ёлворди: — Музаффар полвон, нима дейсиз? Онг кетганим рост. Агар чиндан зўр полвон бўлсангиз, қайта олишишдан қочмайсиз.

Бўлар гапни хуш кўрадиган Музаффар: — Полвон, қайта олишишни истасангиз, мана, мен розиман, — деди.

— Раҳмат, Музаффар! Зўр полвоннинг ишини қилдингиз.

— Армонда қолиб юрманг, деб рози бўлдим, тўгриси.

Ўзбекнинг зўри билан афгоннинг зўри яна беллашадиган бўлди. Ундан олдин уларга нафас ростлаб олиш учун имкон берилди. Сўнг баковул талаби билан улар давра айлана бошлади. Музаффар рақиби устига яна бургутдек бос-тириб борди. Буни қарангки, у Аҳмадшоҳни яна биринчи қўлда чалқанча қилди. Бу сафар ишқибозлар Музаффарни олқишлай кетди. Кураш шунинг учун кураш-да! Халқ ҳар доим зўрни олқишлайди. Бундан бошқача бўлиши мумкин эмас. Ҳатто Аҳмадшоҳ югуриб келиб, Музаффарнинг елкасига қоқиб қўйди. Э, нимасини айтайин, зўр полвон ана шундай бўлади. Йиқитди, деб юз бурмайди, келиб қўлини бериб, табриклайди. Шунинг учун Аҳмадшоҳга тан бердим. Ичимда: “Барака топ, полвон!”, дедим. Бундай ҳурматдан жўшиб кетган Музаффар соврин учун қўйилган енгил машинани Аҳмадшоҳга ҳадя қилди.

Музаффар полвоннинг тантилиги зўр эди. Ҳа, нимасини айтайин, у полвонларнинг эмас, одамларнинг ҳам зўри эди! Унинг чиройли ўтириб, мулойимлик билан гурунглашганини кўрган одам яна бир суҳбатлашсам, дерди. Қисқаси, унинг ҳар бир ҳаракатида Худо берган одоб балқиб турарди. Музаффардек ҳам одоби, ҳам билаги зўр одамлар, ростини айтсам, дунёга онда-сонда бир келиб қолади. Ёки бошқа жойда шунақаси борми?! Бўлса бордир, лекин мен кўрган эмасман...